

# Därför demokrati

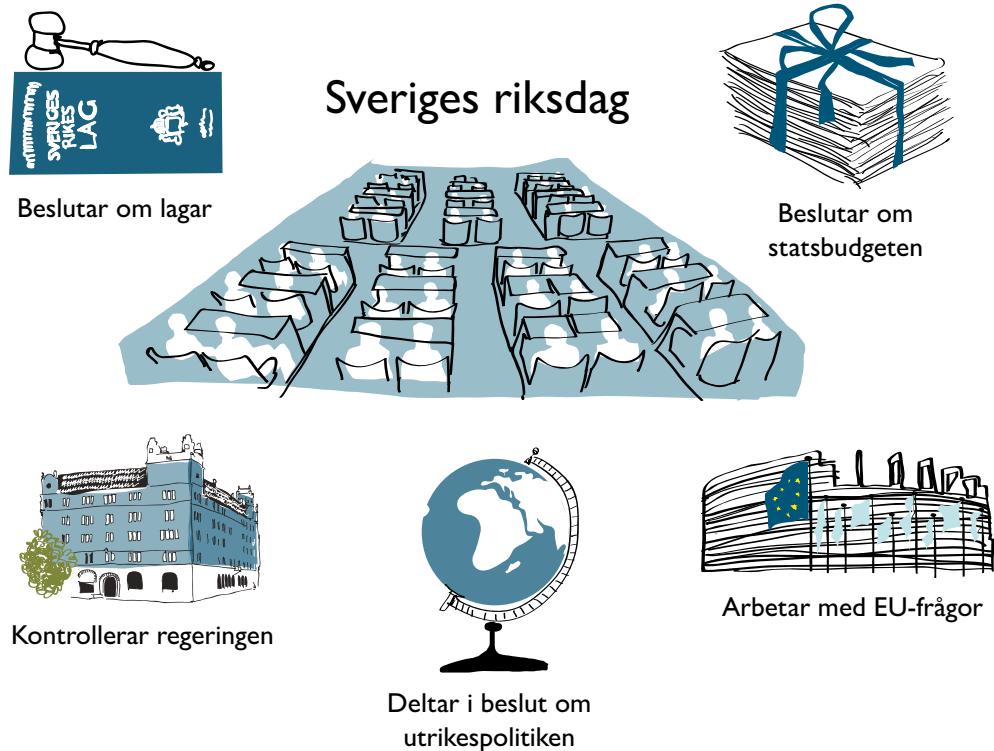
Studiematerial från riksdagen



# Riksdagens uppgifter

Riksdagen ska representera människorna i Sverige. Riksdagen fattar beslut om lagar, oftast på förslag från regeringen. En annan uppgift är att bestämma statens utgifter och inkomster. Dessutom ska riksdagen granska regeringen, delta i beslut om Sveriges utrikespolitik och arbeta med EU-frågor.

I den här broschyren kan du läsa om hur demokratin fungerar i Sverige och i världen.



## INNEHÅLL

- |   |  |
|---|--|
| <b>3</b> All offentlig makt utgår från folket | <b>13</b> Var med och påverka!           |
| <b>4</b> Rätt till din åsikt                  | <b>15</b> Våra olika val                 |
| <b>6</b> Demokratin växer fram                | <b>18</b> Demokratidiskussion på Globala |
| <b>8</b> Makten är spridd på många            | <b>21</b> Sverige – en del av EU         |
| <b>9</b> Olika maktcentrum i vårt samhälle    | <b>24</b> Framtiden ligger i våra händer |
| <b>10</b> Världens demokratier ser olika ut   | <b>26</b> Ordlista                       |

# All offentlig makt utgår från folket

Debatten om vilket samhälle vi vill ha måste alltid hållas levande.

Därför är det viktigt att du och dina kompisar diskuterar och ifrågasätter hur det står till med demokratin i Sverige och världen.

Du är en del av demokratin och det är allas vår uppgift att utveckla och värna demokratin.

Att Sverige ska vara ett demokratiskt styrt land är något som känns självklart för de allra flesta. Vårt land har en historia med ett stabilt folkstyre sedan länge. Det finns av tradition en stark tro på demokratiska värden. Med vi kan ändå inte ta demokratin för given, eftersom det händer att antidemokratiska rörelser får gehör för sina idéer. Vi måste alla ta ansvar för demokratin och förvalta den genom att använda vår rösträtt. För att kunna göra det behöver vi sätta oss in i de frå-

gor som våra folkvalda representanter driver i demokratins namn.

Frågor om demokrati har diskuterats i flera tusen år. Men det finns ingen definition av demokrati som alla i hela världen skulle kunna ställa upp på. Däremot finns det vissa saker som väldigt många är överens om kännetecknar en demokrati, till exempel människors lika värde och rättigheter, fri åsiktsbildning, tryck- och yttrandefrihet, likhet inför lagen och rösträtt.

**Människor gör olika val.** Men vi är alla en del av demokratin.

Foto: ImageSource / SCANPIX



**Vad är demokrati för dig?**

Fler frågor och övningar finns på [riksdagen.se](#).

# Rätt till din åsikt

En viktig grund för demokrati är att alla ska ha samma rättigheter och behandlas lika inför lagen.

Rösträtten är central men också rätten att uttrycka sin åsikt och sprida sina tankar, idéer och känslor. Rätten att ge ut en tidning utan att en myndighet i förväg granskar innehållet, är ett exempel på detta.

I Sverige är våra demokratiska fri- och rättigheter beskrivna i våra fyra grundlagar. Två av dessa,

tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen, beskriver rättigheterna för yttrandefriheten i press, radio, tv och på webbplatser. Rätten att demonstrera har stöd i regeringsformen.

## Folkstyre och parlamentarism

Folkstyre innebär att alla myndiga personer i ett land har rösträtt och väljer vilka som ska representera dem i valda församlingar, som riksdag, landsting och kommun. Det är majoriteten som bestämmer

**Signalspaning.** Protester utanför riksdagshuset mot föreslagna ändringar i FRA-lagen.  
Lagförslaget handlade om olika möjligheter att kartlägga militära hot.



i en demokrati. Men det är viktigt att komma ihåg att minoriteten också har demokratiska rättigheter. Majoriteten får aldrig förtrycka minoriteten.

I Sverige har vi en parlamentarisk demokrati. Det innebär att regeringen är beroende av riksdagens stöd för att kunna styra landet. Riksdagen kan bestämma hur länge en regering får sitta kvar vid makten. Om en regering inte har stöd av riksdagen kan den fallas i en förtroendeomröstning. Den här principen kallas för parlamentarism.

### **Demokrati fungerar**

Det finns mängder av avskräckande exempel på regimer som har förtryckt och terroriserat män-niskor. I diktaturer kan man sättas i fängelse eller i koncentrationsläger för sina åsikters skull eller för att man tillhör en viss befolkningsgrupp. Historien visar att demokratiska statsskick bäst skyddar individens frihet och mänskliga rättigheter. Och att demokrati och fred ofta råder när män-niskor i olika länder har kontakt och bedriver handel med varandra.



Foto: Schalk van Zuydam / Pool / Reuters / SCANPIX

**Fängslad.** Nelson Mandela satt 28 år i fängelse på grund av sina åsikter om alla män-niskors lika värde och rättigheter. Han frigavs 1990. Tre år senare fick han Nobels fredspris och 1994 valdes han till Sydafrikas president.

## **UNGDOMAR BERÄTTAR**



Foto: Ulrica Zvengyer



### **Linn Börjesson**

Älvsjö

#### **Vad betyder demokrati för dig?**

– För mig är demokrati att alla i ett land känner att de är lika mycket värda. Och att alla blir behandlade på samma sätt och får samma möjligheter. Som medborgare har jag också ett ansvar för att rösta fram den person som har bra åsikter och står för det som jag tycker är viktigt, säger Linn Börjesson.

– Jag tycker att demokratin i Sverige skulle kunna utvecklas genom fler folkomröstningar. Med fler beslutande än vägledande folkomröstningar får folket oftare säga vad de tycker. Men det här bygger på att man informerar om hur viktigt det är att engagera sig. Stora beslut, som att vara med i EU eller inte, är självklart att rösta om, tycker Linn.

– Euron är en annan fråga som jag tycker att man borde folkomrösta om igen. Att få rösta vid 18 års ålder är lagom. Jag ser fram emot att rösta själv, men det tar några år till dess ...

# Demokratin växer fram

Allt fler länder i världen blir demokratiskt stydda. I dag är fler än hundra länder demokratier. Utvecklingen går mot att envåldshärskare och diktatorer avsätts och ersätts med folkvalda ledare.

Ordet demokrati kommer från grekiskan. 500 år före Kristus använde den grekiska stadsstaten något som kallades demos kratein, som betydde folket härskar. Atens män samlades till stormöten där man diskuterade och beslutade om skatter, krig och fred och vem som skulle utföra olika uppdrag. De som fick vara med och bestämma var de fria männen. Kvinnor, slavar och utlänningar hade inget inflytande över besluten.

## Demokratins idéer återuppväcks

På 1700-talet talade upplysningsfilosoferna om individens rättigheter. De ifrågasatte att vissa grupper i samhället skulle ha mer makt och rikedom än

andra. Grunden till dessa tankar hade lagts i och med "den vetenskapliga revolutionen" på 1600-talet. Vetenskapsmän menade att det inte fanns något vetenskapligt stöd för att makten endast skulle utövas av några få. John Lockes hävdade att alla människor hade rätt till sitt liv, sin frihet och sin egendom. Han ansåg att det var kungens uppgift att värna dessa rättigheter och gjorde kungen inte det skulle han kunna avsättas. På 1700-talet följde filosofer som François de Voltaire och Jean-Jacques Rousseau i Lockes fotspår. Voltaire kritiserade kungarnas förtryck. Han trodde att om alla fick



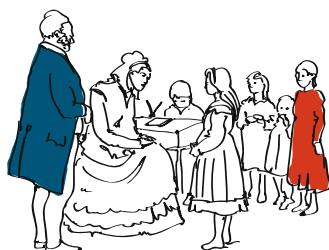
Begreppet demokrati föddes i Grekland.



Liberalismens fader John Locke.



Upplysningsfilosofen Jean-Jacques Rousseau. Franska revolutionen.



1842

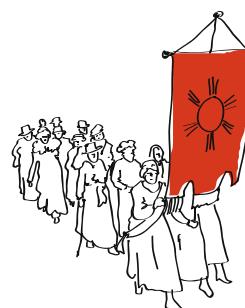
Allmän folkskola.



1800-talets slut

Karl Marx idéer.

Folkkrörelsernas framväxt i Sverige.



1921

Kvinnlig rösträtt i Sverige.

ta del av upplysningens och vetenskapens idéer skulle de upptäcka det gamla samhällets orättvisor och protestera mot dem. Rousseau talade om allmänviljan som var allas gemensamma bästa. Han ville att valda ombud skulle styra staten utifrån detta. Ur upplysningen hämtade liberalismen sina tankar om frihet och mänskliga rättigheter.



Foto: Riksarkivens arkiv

**Krav gav resultat.** Nio år efter det här mötet fick kvinnorna rösträtt i Sverige. Vid valet 1921 tog fem kvinnor plats i riksdagen som ledamöter.

### Frihet, jämlikhet och broderskap

I Frankrike inträffade 1789 en blodig revolution. Revolutionens slagord var ”frihet, jämlikhet, broderskap”. Folket protesterade mot adelns och prästerskapets privilegier som bland annat befriaide dem från skatt. Idéerna spreds och fick stor betydelse för samhällsutvecklingen i många länder.

Samma år fick Nordamerikas förenta stater (USA) en demokratisk författnings. Den reglerade hur

makten skulle fördelas mellan den lagstiftande, den verkställande och den dömande makten.

På 1800-talet utvecklades socialismen, och den mest betydelsefulla personen inom läran var Karl Marx. Enligt socialismen skulle klassamhället avskaffas och total jämlikhet och rättvisa skulle råda mellan alla mänskor. Tankarna fick stor spridning, och både fackförbund och socialistiska partier startades runt om i Europa. I slutet av 1800-talet höjdes röster för att jämlikhet och rättvisa även skulle omfatta kvinnor. Marx tankar lade också grunden till den ryska revolutionen.

### Genombrott för demokratin i Sverige

Omvandlingen av näringslivet, inflyttningen till städerna och införandet av den allmänna folkskolan 1842 var viktiga händelser för samhällsutvecklingen. Mänskor lärde sig läsa och skriva, och de enades kring gemensamma intressen. Folkrörelser som exempelvis nykterhetsrörelser, frikyrkor, fackföreningar och politiska partier växte fram. Genom folkrörelserna lärde sig mänskor mötesregler, att skriva protokoll, argumentera för sin sak och att sköta ekonomi och kontakter med myndigheter. Arbetarna framförde krav på bättre arbetsvillkor och rösträtt oavsett kön och inkomst. Kampen gav resultat och 1909 fick alla män rösträtt och 1921 fick alla kvinnor rösträtt.

### Demokratin sprids

Under andra halvan av 1900-talet spreds demokratin även till länder i Latinamerika, Afrika och Asien. I och med Sovjetunionens fall ökade antalet demokratier ytterligare. I många länder finns dock demokratiska brister, och det är viktigt att kontrollera de styrande och att omvärlden bevakar brott mot demokrati och mänskliga rättigheter.

Men det finns tyvärr fortfarande många länder i världen som inte är demokratier, till exempel Kina, stora delar av Afrika och Arabiska halvön samt Nordkorea.

# Makten är spridd på många

Du som röstar är med och bestämmer hur Sverige ska styras. Men de demokratiskt valda församlingarna har inte monopol på makt och inflytande. Andra maktcentrum är till exempel organisationer, näringsliv och medier.

I vår grundlag står det att folket ska styra genom sina folkvalda representanter. Du röstar på ett politiskt parti som har ungefär samma åsikter som du. De politiska partierna bestämmer vilka som ska stå på listorna till riksdagen och i vilken ordning. Men du kan genom att kryssa en speciell person på valsedeln påverka möjligheten för henne eller honom att komma in. För att bli invald i Sveriges riksdag ska man vara 18 år och svensk medborgare.

I en demokrati är det viktigt att det finns inbyggda system för att undvika maktmissbruk. Ett exempel på det är riksdagens uppgift att kontrollera regeringen. Det kallas riksdagens kontrollmakt.

Våra myndigheter har alltid kunnat granskas tack vare den insyn som våra grundlagar ger medierna och allmänheten. Detta har troligen bidragit till att Sverige inte har drabbats så hårt av korruption och maktmissbruk som många andra länder.

Sverige är en representativ demokrati. Vad betyder det?

Fler frågor och övningar finns på [riksdagen.se](http://riksdagen.se).

**"I maktens väsen ligger också missbruket av den."**

Immanuel Kant, filosof 1724–1804

## UNGDOMAR BERÄTTAR

Foto: Ulrica Zwengen



**Louise Gripenberg**

Lidingö



### Vad skulle få dig att engagera dig politiskt?

– Jag är intresserad av politik men är inte partipolitiskt engagerad, konstaterar Louise. Om partierna satsade på att kommunicera med ungdomar skulle de få mer respons. I dag är mycket av politiken rätt svårtillgänglig. Att följa en debatt i tv om man inte är insatt i frågorna ger inte så mycket.

– Partierna måste jobba smartare om de vill nå ungdomar med sina budskap. I höstas hade till exempel de rödgröna en samling i Kungssträdgården där de riktade sig till oss ungdomar. Där fick jag en hel del bra information.

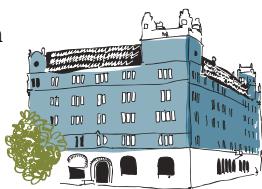
– Vi får också lära oss i skolan hur vi kan påverka vår omvärld. Att skriva debattartiklar, insändare, kontakta medierna, skapa egna intressegrupper och kontakta politiker. Skolan är en maktfaktor eftersom den utgår från vad politikerna har bestämt, avslutar Louise.

# Olika maktcentrum i vårt samhälle



**Riksdagen** beslutar om lagar, skatter till staten och statsbudget. Den utser statsministern och kontrollerar regeringen.

**Regeringen** lägger fram förslag till riksdagen och ser till att riksdagens beslut genomförs av myndigheterna.



**Myndigheterna** sköter det som man bestämt att staten och kommunerna ska ansvara för i samhället. Försäkringskassan bedömer till exempel om en person har rätt till ekonomisk ersättning vid sjukdom.

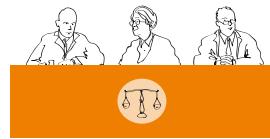


**Kommunen** styrs av kommunfullmäktige, som väljs samtidigt som riksdagen.



I kommunen fattas politiska beslut som gäller till exempel skola, äldreomsorg och bostäder. I dag finns det 290 kommuner i Sverige. De får ta ut kommunalskatt för att få pengar till sin verksamhet.

**Landstingen och regionerna** har ansvar för exempelvis helse- och sjukvård, lokaltrafik och regionplanering. Det finns 18 landsting och 2 regioner i Sverige. De styrs av landstings- eller regionfullmäktige, som också väljs på samma dag som riksdagen. Landstingen och regionerna får precis som kommunerna ta ut skatt.



**Domstolarnas** uppgift är att lösa tvister mellan medborgare och döma brottslingar. Alla ska betraktas lika inför lagen.

**Skolväsendet** drivs i offentlig eller enskild regi eller som privat skola som finansieras med avgifter. Ansvaret för skolan är delat mellan stat och kommun. Skolan ska verka för att demokratins idéer förs vidare och upprätthålls. Elevernas kunskap och världsbild ska bygga på demokratiska värden.



**Europeiska unionen (EU)** är ett samarbete mellan 27 europeiska demokratier. Varje medlemsstat har valt att lämna över en del av sin egen makt till EU för att tillsammans få ett större inflytande i världen. Huvudmålet för EU är att skapa en så kallad inre marknad där varor, tjänster, kapital och människor kan röra sig fritt över gränserna. Ett annat viktigt mål för EU är att behålla freden i Europa.



**Marknaden**, som består av företag och konsumenter tillsammans påverkar landets ekonomi och arbetsmarknad. Den ekonomiska utvecklingen i näringslivet påverkar statens skatteinkomster.



**Medierna** är med och styr samhällsutvecklingen. Genom nyhetsförmedling och information påverkar de opinionen, det vill säga vad folk tycker och tänker. Medierna kallas ibland den tredje statsmakten. Riksdagen är den första statsmakten och regeringen den andra.



# Var med och påverka!

Sverige har ett representativt statskick. Som medborgare är det viktigt att du tar del av dina rättigheter och håller dig informerad om hur samhället är uppbyggt och hur du kan påverka.

Den viktigaste uppgiften för våra politiker är att fatta alla beslut som krävs för att samhället ska fungera, till exempel vilka nya lagar som ska stiftas. Och hur mycket sjukvården, skolan och vägarna får kosta och hur det hela ska betalas. Politikerna arbetar också med opinionsbildning för att föra fram sina egna och sitt partis åsikter och förslag.

Vårt valsystem är proportionellt. Det betyder att partierna får in ledamöter i de valda församlingarna i förhållande till hur många röster de får i valet. De politiker som valts in i exempelvis kommunfullmäktige eller riksdagen har fått väljarnas förtroende att representera dem under fyra år. Därför kallas de förtroendevalda.

## Direkt demokrati

Vid sidan av den representativa demokratin har vi även direkt demokrati i Sverige. Folkomröstningar är en form av direkt demokrati där medborgarna får säga vad de tycker i en speciell politisk fråga. Det är riksdagen som beslutar om en folkomröstning ska hållas. Omröstningarna är rådgivande, vilket betyder att riksdagen inte måste följa folkomröstningens resultat.

Det är bara när man ska ändra en grundlag eller stifta en ny grundlag som folkomröstningen är bindande. Men det har hänt att alla partier i riksdagen lovat väljarna att följa resultatet i en omröstning. Det gjordes till exempel inför folkomröstningen 1994 om svenska medlemskap i EU.

Fullmäktige i en kommun eller ett landsting kan besluta att en folkomröstning ska hållas om någon viktig fråga. En sådan folkomröstning är alltid bara rådgivande. Flera kommuner har under senare år provat olika former av direktdemokrati. I Sig-

For: Camilla Svenski



**Bilda dig en uppfattning.** Det finns många sätt att skaffa sig information om partiernas åsikter. Att besöka en valstuga kan vara ett alternativ.

tuna kommun har man till exempel röstat om var skolgården till en ny skola skulle ligga.

## Bilda dig en uppfattning

Inför varje riksdagsval gäller det för de politiska partierna att nå ut till sina väljare och påverka dem att rösta på ett visst sätt. Målet för partierna är regeringsmakten och så många som möjligt av de 349 platserna (mandaten) i riksdagen.

På riksdagen.se kan du titta på debatter, läsa hur ledamöter har röstat och vad partierna tycker i de frågor som riksdagen har fattat beslut om. Här kan du också få kontakt med politiker. Genom att lyssna på nyheter och valdebatter i radio och tv, läsa tidningar och prata med familj och vänner kan du som väljare bilda dig en uppfattning om vilket parti och vilka politiker du vill rösta på. Partierna utser sina kandidater till de olika valen och trycker valsedlar med deras namn. Om du vill att en särskild person ska bli vald kan du kryssa för det namnet.

Du kan påverka dina politiker genom att skriva debattartiklar, blogga, demonstrera eller kontakta en journalist eller en politiker och föra fram dina åsikter. Du kan också gå med i ett parti och engagera dig.

Varför har en majoritetsregering lättare än en minoritetsregering att få igenom sina förslag?

Fler frågor och övningar finns på riksdagen.se.



### Sitter regeringen kvar?

Oftast ser man redan på valnatten om regeringen får sitta kvar eller om det blir regeringsskifte. Om valet leder till att riksdagen får en ny majoritet lämnar statsministern in sin och regeringens avskedsansökan till riksdagens talman. Men en regering kan styra landet i minoritet. Det kräver dock samarbete med eller stöd av andra partier. Talmannen pratar med alla riksdagspartier och föreslår vem som ska bli ny statsminister. Riksdagen utser den nya statsministern genom att rösta i kammaren, och sedan utser den nya statsministern ministrarna i regeringen.

Riksdagen står över regeringen och kan avsätta regeringen genom en misstroendeomröstning. Om regeringen får en majoritet av riksdagen emot sig har den inte längre stöd i riksdagen och måste avgå.

### Majoriteten styr

Det är majoritetens vilja som styr beslutet i en demokrati. Partierna förhandlar om vilken politisk gruppering som kan bilda en majoritet under den kommande mandatperioden, det vill säga de kommande fyra åren. Det gäller i riksdagen såväl som i kommuner, regioner och landsting. Majoritetsförhållandena kan variera under en mandatperiod. Ett parti kan till exempel regera med stöd av olika partier i olika frågor och omröstningar. Det kallas ”hoppande majoriteter”.

Ett riksdagsval avgör inte bara vilken majoritet och vilken regering som ska styra Sverige de närmaste fyra åren. Hur det går i valet påverkar

**Förståelse.** På riksdagens webbplats kan du få hjälp med att se hur allt hänger ihop.

också oppositionen, de partier som inte är med i regeringen, och om den blir stark eller svag. Om oppositionspartierna kan komma överens om en tydlig gemensam politik är det en stark opposition.

Ett parti som får mer än hälften av mandaten i riksdagen kan bilda en egen majoritetsregering. En sådan situation har vi bara haft vid ett par tillfällen. Det är vanligare att flera partier bildar en koalitionsregering och delar upp ministerposterna mellan sig. Statsminister Fredrik Reinfeldt ledde en koalitionsregering mellan 2006 och 2010 som hade majoritetsstöd i riksdagen.

Efter valet 2010 leder Fredrik Reinfeldt en minoritetsregering, Alliansen. Det innebär att de fyra partier som ingår i Alliansen har mindre än hälften av platserna i riksdagens kammare. En minoritetsregering är beroende av att få med sig ett eller flera andra partier i viktiga omröstningar i riksdagen. Socialdemokraterna har under flera mandatperioder regerat i minoritet med hjälp av stöd från andra partier.



### Folkomröstningar i Sverige

**1922** om förbud mot rusdrycker.  
Nej vann knappt.

**1955** om att införa högertrafik.  
Nej vann stort. Högertrafik infördes dock 1967 enligt beslut av riksdagen.

**1957** om pensionsfrågan.  
Seger för förslag 1 om att införa allmän tjänstepension, ATP.

**1980** om kärnkraften. Mycket jämnt mellan linje 2 (39,1 %) och linje 3 (38,7 %). Linje 1 fick 18,9 %.

**1994** om EU-medlemskap. 52,3 % röstade ja och 46,8 % nej.

**2003** om införande av euron. 55,9 % röstade nej och 42 % ja.

# Våra olika val

Vi väljer våra politiker i allmänna val. Olika frågor bestäms på olika nivåer. Vissa frågor hamnar på riksdagens bord medan andra saker beslutas i kommunerna, landstingen eller inom EU.

## Rösträtt för alla

Alla svenska medborgare som fyllt 18 år och bor i Sverige eller tidigare varit folkbokförda i landet har rösträtt i våra riksdagsval. I valet till Europaparlamentet har även medborgare från andra EU-länder som bor i Sverige rösträtt. Rösträtt i valet till kommunfullmäktige och region- och landstingsfullmäktige har den som fyllt 18 år och är folkbokförd i kommunen, regionen eller landstinget.

Det gäller även utländska medborgare från EU-länderna samt från Island och Norge. Personer från andra länder måste ha varit folkbokförda i Sverige i tre år.

## Riksdagsval

Val till riksdagen hålls i september vart fjärde år. I Sverige har närmare sju miljoner människor rösträtt, och valdeltagandet 2010 låg på 85 procent. Ett parti måste få minst fyra procent av alla röster i ett val för att komma in i riksdagen.

Sverige är indelat i 21 län och 29 valkretsar. Valkretsarna följer i stort sett länsgränserna och är olika stora beroende på befolkningen. I riksdagsvalet används gula valsedlar, som är olika för olika valkretsar. På valsedlarna står partiets

namn och namnen på de kandidater som är nominerade i den valkretsen. Namnen står i den ordning som partiet bestämt. De personer som du röstar in i riksdagen kommer alltså från din egen valkrets.

När du röstar väljer du parti och kan dessutom sätta ett kryss för den politiker som du helst vill ha invald. Om du sätter ett sådant kryss kallas det personval. För att komma in i riksdagen på personröster måste kandidaten ha fem procent av rösterna i en valkrets.

## Kyrkova

Kyrkovalet är ett val i svenska kyrkan som hålls vart fjärde år, senast genomfördes valet 20 september 2009. Alla som är medlemmar i svenska kyrkan får rösta om de fyllt 16 år.

Valet gäller vilka politiker som ska styra svenska kyrkan lokalt (församling, samfällighet) regionalt (stift) och på nationell nivå (kyrkomötet).

## EU-valet

Vi röstar till Europaparlamentet en gång vart femte år, och det senaste valet hölls i juni 2009. Europaparlamentets ledamöter utses direkt av folket. Varje medlemsland får ett antal platser i parlamentet som motsvarar landets invånarantal.

Platserna i Europaparlamentet fördelas proportionellt mellan partierna från det landet. Det innebär att ett parti som får 20 procent av rösterna i valet i sitt land också ska ha 20 procent av landets platser i Europaparlamentet.

I valet till riksdagen använder vi gul valsedel, i valet till landstinget blå och till kommunfullmäktige vit.

Foto: Göran Segeholm



Varje gång EU tar in nya medlemsländer ändras antalet platser i Europaparlamentet. I och med Lissabonfördraget fick parlamentet 754 ledamöter. 20 av dem är från Sverige.

### Kandidat för ett parti

Åldern för att få rösta i valet till Europaparlamentet är 18 år i alla EU-länder, men åldern för när man kan bli vald varierar. I Sverige är en person valbar till Europaparlamentet från 18 års ålder.

Alla medlemsländer håller val till Europaparlamentet på i princip samma sätt. I Sverige är det samma vallag som bestämmer hur alla val ska gå till. Den stora skillnaden är att i valet till Europaparlamentet är hela landet en enda valkrets.

Även till Europaparlamentet gäller att ett parti måste få minst fyra procent av rösterna för att få vara med i mandatfördelningen. Också i valet till Europaparlamentet går det att sätta kryss för den person man helst vill ha invald.



### 29 valkretsar

I ett riksdagsval är varje län med några få undantag en valkrets.

Det finns 21 län och 29 valkretsar. Västra Götalands län är indelat i fyra valkretsar och Skåne län i tre. De tre största kommunerna, Stockholm, Göteborg och Malmö, är egna valkretsar.

Sverige har 9 373 379 invånare (juni 2010). Källa: SCB.

Antal röstberättigade i riksdagsvalet 2010 var 7 123 651.

## UNGDOMAR BERÄTTAR

Foto: Ulrica Zwengen



**Sofia Holje**

Stockholm



### Vilken fråga skulle kunna få dig att gå ut och demonstrera?

– För mig är det viktigt med jämställdhetsfrågor. Och jag skulle absolut kunna tänka mig att demonstrera för att kvinnor ska få lika löner och samma villkor på arbetsmarknaden som män, säger Sofia.

– Jag skulle också kunna tänka mig att försöka påverka kring kvotering för att få in fler kvinnor på viktiga poster i samhället. Men då måste man först informera allmänheten om vad det skulle innebära. Sedan skulle jag prata med mina kompisar i en mindre grupp för att få med dem. Jag skulle ta med en lärade i diskussionerna, starta ett projekt i skolan och ordna en temadag. Dessutom skulle jag försöka få en politiker intresserad av vårt projekt. Efter det skulle jag lägga ut ett klipp på Youtube eller starta en Facebookgrupp. Men bästa sättet att nå ut är ändå via mun till mun och event. Och Facebookgruppen är bra när vi ska planera för demonstrationen!

– Även rasism är en fråga som jag skulle kunna demonstrera mot. Sverige ska vara ett välkommande land. Vi måste bli bättre på att ta emot de människor som kommer till Sverige, avslutar Sofia.



**Äldreomsorg.** Att äldre får det stöd och den hjälp de behöver ansvarar de kommunala politikerna för. Men ansvaret regleras av flera lagar som riksdagen har beslutat.

### Val till kommuner och landsting

De kommunala valen och val till landstingen och regionerna hålls samma dag som ordinarie riksdagsval. På vita valsedlar står namnen på de politiker som partierna vill ha som sina företrädare i kommunfullmäktige. Och i landstingsvalen används blå valsedlar. I kommunalval finns ingen procentspärr, utan alla partier är med vid fördelningen av mandaten. I landstingsvalen finns en spärr. Minst tre procent av rösterna krävs för att ett parti ska bli representerat. I ungefär hälften av landets kommunfullmäktige finns lokala partier med.

### Lokal demokrati i kommunen

För att demokratin ska fungera behöver många frågor avgöras där människorna bor, ute i kommunerna. I dag finns det 290 kommuner i Sverige. De har stor självbestämmanderätt. Kommunalskatten bestäms av kommunfullmäktige och betalas av invånarna för att finansiera kommunens verksamhet. Man får också in pengar genom avgifter på till exempel fritids-, vatten och avlopp. Staten bidrar med pengar till sådant som riksdagen har beslutat att kommunerna ska sköta, till exempel förskolor, skolor och hemvård för äldre. Andra kommunala uppgifter, som att bygga simhallar och fritidsgårdar, är frivilliga. De finansieras av kommunerna själva.

Kommunfullmäktige är riksdagens motsvarighet i kommunen och utser kommunens "regering". Den kallas kommunstyrelsen. De ledande kommunpolitikerna kallas kommunalråd. De har betalt för att jobba med politik på heltid eller halvtid.

Även oppositionen kan ha kommunalråd eller så kallade oppositionsråd. De flesta kommunpolitiker sköter dock sina förtroendeuppdrag vid sidan om sina vanliga arbeten. Kommunstyrelsen kan inte sätta sig in i alla frågor. Därför finns det nämnder för olika specialområden. Till varje nämnd hör oftast en förvaltning, till exempel ett gatukontor eller en skolförvaltning. En förvaltning utför det som de folkvalda politikerna har bestämt. I nämnderna sitter det politiker och i förvaltningen arbetar tjänstemän.

### Regional demokrati i landstinget

Regionalt är Sverige indelat i 18 landsting och två större landstingsregioner (Region Skåne och Västra Götalandsregionen). Ett landsting består vanligen av de kommuner som ligger i ett län, till exempel Örebro läns landsting. I Sveriges minsta län, Gotland, finns inget landsting. Där är det Gotlands kommun som sköter både landstingsfrågorna och de kommunala frågorna.

Landstingen och regionerna har hand om vissa områden som kommunerna behöver sköta gemensamt. Det handlar ofta om verksamheter som kostar mycket att driva. Huvuduppgiften är att ansvara för hälso- och sjukvård men också för folktandvård, kollektivtrafik, högskole- och gymnasieutbildning och kultur- och miljöfrågor. Politiskt styrs landstingen och regionerna av ett landstings- eller regionfullmäktige som väljs var fjärde år. Landstingen och regionerna är självständiga i förhållande till staten och har rätt att ta ut en egen skatt.

# Framtiden ligger i våra händer

Historien är fyld av brott mot demokratin och de mänskliga rättigheterna. Antalet diktaturer har minskat men även i dag utsätter stater människor för död, våld och trakasserier. Också i demokratiska länder sker övergrepp. Någon har sagt att demokratin behöver erövras varje dag. Vem tar ansvar för det?

Vårt samhälle utvecklas hela tiden. Ibland glömmer vi bort att vi alla är en del av samhällsutvecklingen. Genom att läsa på, engagera oss och slå vakt om våra fri- och rättigheter minskar risken att odemokratiska krafter sprider sig. Det är viktigt att du vet hur du kan påverka samhället. Den här broschyren har visat hur du kan göra din röst hörd, när du tycker att någonting är fel eller orättvist.

## Inte slå sig till ro

Världens demokratier får inte slå sig till ro och leva på gamla meriter. Historien visar hur odemokratiska regimer tagit makten och orsakat förintelse och mänsklig katastrof.

Sedan 1921 har vi allmän och lika rösträtt i Sverige. Den rättigheten saknar många av världens människor. Att inte få välja sina representanter

strider mot demokratins grundprinciper. I vissa länder genomförs val, men det finns bara ett parti att rösta på. Demokrati förutsätter pluralism, alltså att det finns olika alternativ att välja mellan.

Den representativa demokratin bygger på att vi väljer våra förtroendevalda. Men det innebär också att de valda är beredda att axla ett politiskt ansvar.

Även om många är intresserade av politik har det ibland varit svårt att få människor att ta på sig politiska uppdrag.

## Varför är det så?

Hur intresserade är vi av politik? Den frågan är svår att svara på. Undersökningar visar att allt färre människor väljer att gå med i ett politiskt parti. Men vi ser också att det politiska engagemanget tar nya former, exempelvis genom sociala medier.

**Det går att förändra.** Du och dina klasskamrater är med och formar samhället.

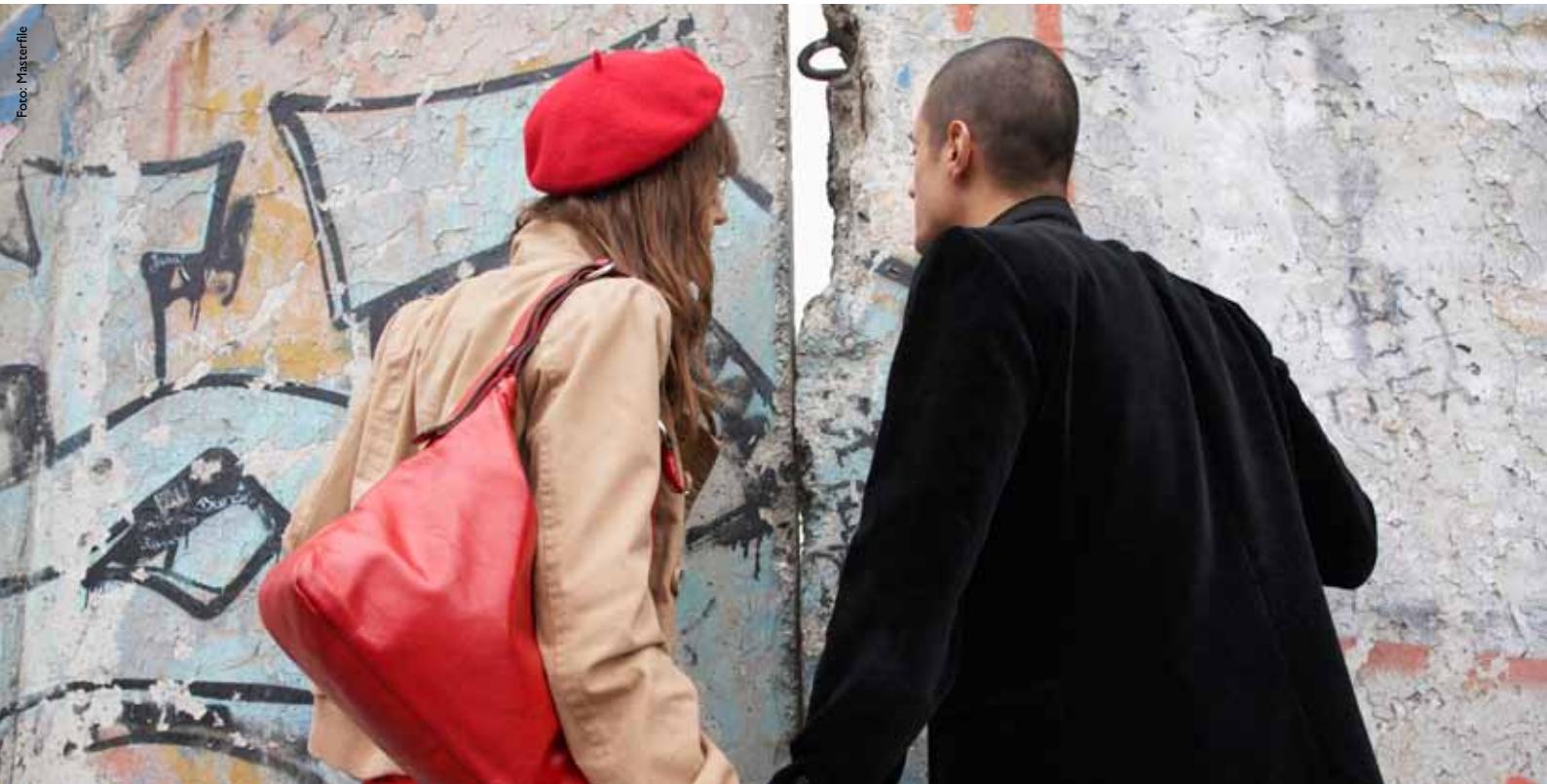
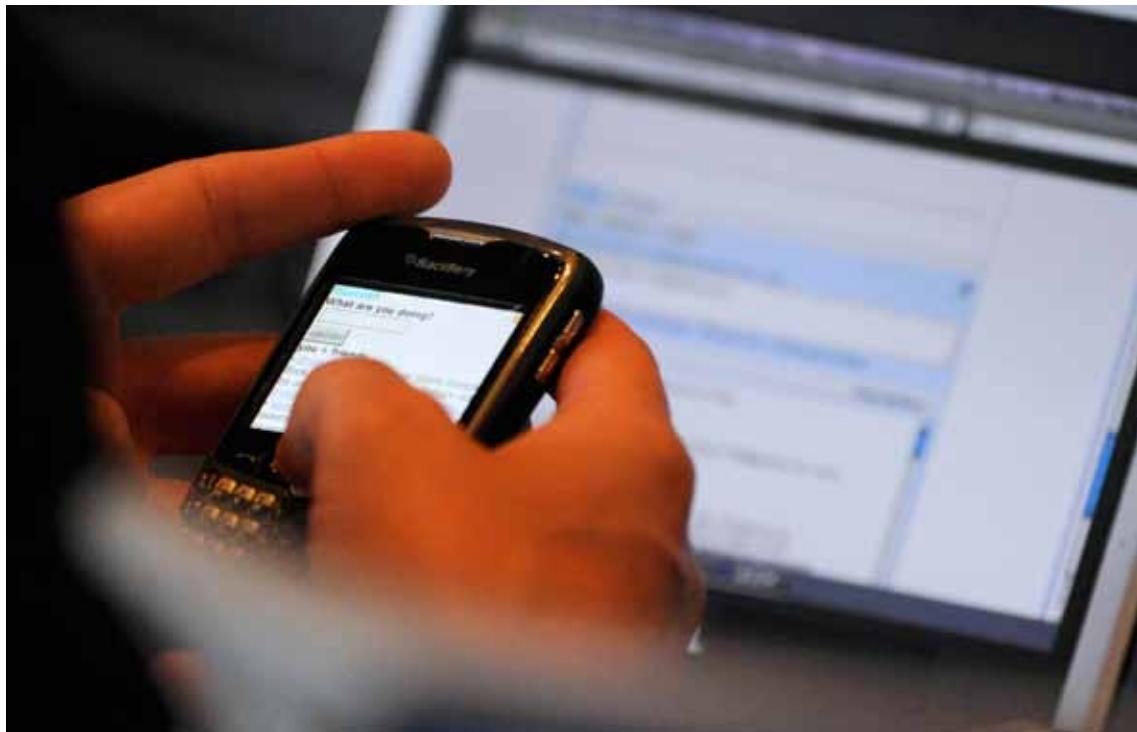


Foto: Phil McCarter / Reuters / SCANPIX



**Fler blir rapportörer.** Mobiltelefoner och internet gör att du enklare kan sprida information om händelser som intresserar mäniskor över hela jorden.

### Nya sätt att granska

Massmedierna bevakar och granskar politiken och olika delar av samhället. Medierna ger oss insyn som förbättrar våra möjligheter att påverka. Många gånger börjar debatten i medierna. I diktaturer är mediernas möjligheter att bevakta makten ganska små. Där fungerar tv, radio och tidningar ofta som en megafon för regimen.

De senaste åren har internet och sociala medier givit mäniskorna ännu större möjligheter att sprida sina budskap. Vi har fått nya avsändare. Mäniskor som befinner sig på en plats där någonting händer rapporterar direkt till omvärlden om vad som skett. Det här innebär att totalitära regimer har svårare att stoppa informationen om vad som verkligen sker i landet.

Via nätet och mobiltelefoner sprids bilder och filmer som avslöjar regimens övergrepp.

Burmas militärjunta fick känna på detta då bilder och filmer från demonstrationer spreds över

världen samtidigt som protestgrupper bildades via olika sociala medier till stöd för de demonstrerande munkarna.

### Samarbete över gränser

Globalt samarbete främjar demokratiutvecklingen i världen. I Förenta nationerna är 192 länder medlemmar. Organisationen bildades 1945 i andra världskrigets slutskede. FN:s främsta uppgift är att bevara den internationella freden och säkerheten. EU är ett annat exempel på samarbete. EU startades för att genom handel bibehålla freden i Europa under efterkrigstiden.

Åsikter mår bra av att stötas och blötas. I demokratier beslutar politikerna på uppdrag av folket. Utanför partipolitiken träffas vi i andra forum, exempelvis klassrummet, arbetsplatsen, föreningen eller chatten. Vår värld vinner på att vi alltid respekterar demokratins spelregler. Vilka faktorer tror du utvecklar demokratin?

## ORDLISTA

**Anställningsskydd:** Den anställdes skydd enligt lag mot att bli uppsagd utan sakligt skäl. Före 1939 var det exempelvis lagligt att säga upp en kvinna som var gravid.

**Auktoritär:** Grundad på enväldig makt, diktatorisk.

**Demokrati:** Folkstyre. Demokrati kan ha många betydelse. Ofta avses att besluten stämmer överens med vad de flesta tycker och att varje röst är lika mycket värd.

**Diktatur:** Ett sätt att styra som innebär att en person, diktatorn, eller en liten grupp människor har all makt.

**Direktdemokrati:** De som har rätt att rösta fattar själva beslut i enskilda sakfrågor, som i det antika Grekland. I dag utövas direktdemokrati exempelvis vid folkomröstningar och årsmötet i föreningar.

**Federation:** En sammanslutning av delstater som bildar ett land, exempelvis USA. Kallas även förbundsstat.

**Folkbokförd:** Registrerad i ett land. Alla folkbokförda i Sverige finns i ett datasystem som Skatteverket ansvarar för.

**Folkomröstning:** Direktdemokrati. Alla röstberättigade får rösta om en politisk sakfråga, exempelvis om Sverige ska införa euro.

**Folkrörelse:** Grupp med medlemmar från olika samhällsskikt, exempelvis fackförenings- och nykterhetsrörelsen.

**Folkstyre:** Folket utövar makt direkt eller genom ombud, exempelvis ledamöter. Demokrati betyder folkstyre.

**Förtroendevald:** Någon som valts för att utföra ett uppdrag under en viss tid, exempelvis en riksdagsledamot eller en facklig representant.

**Index:** Ett statistiskt mått för att göra jämförelser exempelvis av antalet länder som kan betraktas som demokratier.

**Koalitionsregering:** Består av två eller flera politiska partier. Omfattas alla eller nästan alla partier kallas det samlingsregering.

**Kommunfullmäktige:** Högsta beslutande organ i en kommun. Väljs direkt av medborgarna vart fjärde år, precis som riksdagen.

**Korruption:** När någon missburkar sin ställning och vinner på det, exempelvis tar mutor.

**Landstingsfullmäktige:** Landstingets högsta beslutande organ. Väljs direkt av medborgarna vart fjärde år, precis som riksdagen.

**Liberalism:** Politisk lära som betonar den enskilda människans rätt att tycka, tänka och handla som hon vill. Liberalismen formades främst på 1700-talet och 1800-talet och förknippas i dag främst med Folkpartiet och Centern.

**Majoritet:** De flesta av de röstande. Ofta används majoritetsprincipen där det förslag som får flest röster vinner.

**Maktrörelse:** Missbruk av makt, särskilt av myndighet mot någon som är maktlös.

**Mandatperiod:** Tiden från det att en nyvald riksdag samlas till dess nästa valda riksdag samlas. Valperioden är normalt fyra år.

**Minister:** Minister kallas den som är medlem av ett lands regering. Ministrarna ansvarar för olika områden. I Sverige finns det en utbildningsminister, en miljöminister, en finansminister, en jordbruksminister och så vidare. Jämför statsråd.

**Minoritetsregering:** Regering som saknar egen majoritet i parlamentet och måste ta stöd från andra partier.

**Monopol:** Makt att utöva viss verksamhet utan konkurrens av andra, exempelvis ett företag som är ensamt på marknaden.

**Opinionsbildning:** Försök att påverka åsikterna hos en större grupp.

**Oppositionspartier:** Partier som inte ingår i regeringen.

**Organisationsfrihet:** Föreningsfrihet. Rätten att bilda och tillhöra organisationer men även rätten att stå utanför.

**Parlementarism:** Politiskt system som innebär att en regering måste ha parlamentets förtroende. Parlamentet (t.ex. riksdagen) kan avsätta regeringen.

**Proportionell:** Ett värde som varierar och står i bestämd relation till något annat, exempelvis om antalet röster fördubblas så fördubblas även antalet ledamöter.

# Sveriges fyra grundlagar

Studiematerial från riksdagen



# Samhällets spelregler

En författning beskriver hur ett land ska styras och vilka fri- och rättigheter du har som medborgare. Sveriges författning består av fyra grundlagar: regeringsformen, tryckfrihetsförordningen, yttrandefrihetsgrundlagen och successionsordningen.

Grundlagarna är samhällets spelregler. Här finns reglerna för vårt statsskick och reglerna som garanterar våra mänskliga fri- och rättigheter. Grundlagarna ska värna vår demokrati. De ska skydda den enskilde mot övergrepp från statens sida. Grundlagarna ska också ge oss skydd mot att myndigheter, samhället eller andra människor behandlar oss felaktigt.

De flesta länder har en författning. Den äldsta skrivna författning som fortfarande används är den amerikanska från 1789. Hur länge har Sverige haft en författning? På den frågan finns det inget definitivt svar. Redan på medeltiden fanns det landskapslagar och konungabalkar som skulle kunna kallas för en författning. Begreppet regeringsform började användas på 1600-talet.

## Regeringsformen

Regeringsformen talar om hur makten ska fördelas mellan riksdagen, regeringen, kommunerna, landstingen och domstolarna. Regeringsformen beskriver både hur landet ska styras och vilka våra demokratiska rättigheter är. I regeringsformen står det att all offentlig makt i Sverige utgår från folket och att riksdagen är folkets främsta företrädare.

## Tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen

Tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen handlar om rätten att uttrycka sig fritt. För tidningar och böcker finns tryckfrihetsförordningen. För radio, tv och webben har vi yttrandefrihetsgrundlagen.

## Successionsordningen

Successionsordningen innehåller reglerna för vem som kan bli kung eller drottning i Sverige. Idag har kungen eller drottningen representativa uppgifter och saknar politisk makt.

## Sveriges grundlagar



**Regeringsformen**



**Tryckfrihetsförordningen**



**Yttrandefrihetsgrundlagen**



**Successionsordningen**

# Grundlagarna står över alla lagar

Vårt samhälle bygger på grundlagarna, och därför står de över alla andra lagar. Innehållet i våra övriga lagar får aldrig gå emot det som står i grundlagarna.

Våra grundlagar ska skydda vår demokrati. Därför är grundlagarna svårare att ändra än vanliga lagar. Det måste finnas tid för eftertanke, och konsekvenserna måste vara noga genomtänkta. För att göra en ändring i en grundlag eller stifta en ny grundlag måste riksdagen fatta samma beslut två gånger, och mellan besluten ska det hållas ett riksdagsval.

Ett annat sätt är att hålla en folkomröstning. Om riksdagen fattar ett första beslut om att ändra i en grundlag kan den sedan besluta om en folk-

omröstning. Utslaget i en sådan folkomröstning är bindande om det blir nej. Då får riksdagen inte ändra i grundlagen. Detta har dock aldrig hänt.

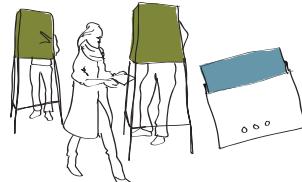
De fyra grundlagarna har sin egen historia. Ändringar, tillägg, strykningar och moderniseringar görs i takt med att samhället förändras. Grundlagarna ger oss förutsättningarna för vår demokrati och påverkar vår vardag. Ett exempel är ändringen i regeringsformen (RF) då kyrkan skildes från staten. Före ändringen blev vi automatiskt medlemmar i Svenska kyrkan då vi föddes.



## Två olika sätt att ändra en grundlag



Riksdagsbeslut



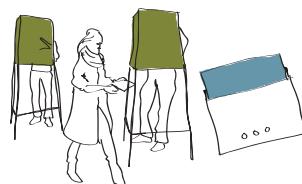
Riksdagsval



Riksdagsbeslut



Riksdagsbeslut



Folkomröstning



Ja

Riksdagsbeslut



# Grunden för vår demokrati



Regeringsformen beskriver hur Sverige ska styras och utgör därför grunden för vår demokrati.

Där står hur den offentliga makten ska fördelas. Här finns också våra grundläggande fri- och rättigheter beskrivna.

Vår demokrati bygger på parlamentarism. Det innebär att regeringen styr landet så länge den har stöd av riksdagen (parlamentet).

Riksdagen är folkets främsta företrädare, och det är den som stiftar lagar, beslutar om skatt till staten och bestämmer hur statens pengar ska användas. En kung eller drottning är landets statschef men saknar politisk makt.

I regeringsformen står det också att det ska finnas kommuner och landsting där folkvalda politiker bestämmer på lokal och regional nivå. Kommunerna och landstingen får ta ut skatt

för att täcka sina utgifter, till exempel för äldreomsorg i kommunen och för sjukvård i landstinget. Domstolar ska döma och myndigheter ska genomföra de saker som politikerna har fattat beslut om. Allas likhet inför lagen, saklighet och opartiskhet ska vara ledstjärnor för domstolar, myndigheter och alla som arbetar inom den offentliga förvaltningen.

Genom att vi väljer våra representanter i val till riksdagen, landstingsfullmäktige och kommunfullmäktige är vi medborgare med och bestämmer hur vi vill ha vårt samhälle.

**Rättighet.** "All offentlig makt utgår från folket" står det i regeringsformen.  
Här använder tre medborgare sin demokratiska rätt att rösta.



# Regeringsformen visar vägen

Regeringsformen (RF) innehåller 13 kapitel som beskriver våra demokratiska rättigheter och hur Sverige ska styras.

## Statsskickets grunder



Det första kapitlet handlar om statsskickets grunder och om att all offentlig makt utgår från folket. Med det menas att vi medborgare är med och bestämmer genom ett representativt och parlamentariskt statsskick. Men vi gör det inte direkt utan genom de representanter som vi väljer in i riksdag, kommuner och landsting. Detta kallas representativ demokrati. Demokratins idéer är grunden för hur vårt samhälle är uppbyggt. I regeringsformens första kapitel står också att den offentliga makten ska utövas med respekt för alla människors lika värde.

## Grundläggande fri- och rättigheter



Här beskrivs alla medborgares grundläggande rättigheter, till exempel mötesfrihet, demonstrationsfrihet, föreningsfrihet och religionsfrihet. Här står också att dödsstraff är förbjudet i Sverige.

## Riksdagen



Här finns de övergripande bestämmelserna för hur riks-dagen ska väljas.

## Riksdagsarbetet



Här står det hur riksdagen ska arbeta. Reglerna om hur makten ska fördelas är till för att du som är medborgarna ska känna dig säker på att allt går rätt till.

## Statschefen



I Sverige är det kungen som är statschef. I republiker är det ofta presidenten som är landets statschef. Kungen i Sverige har bara symboliska och representativa uppgifter.

## Regeringen



Det är talmannen som diskuterar med partiledarna om vilket eller vilka partier som ska få i uppdrag att bilda regering om den sittande regeringen avgår.

Talmannen föreslår och riksdagen utser statsministern som i sin tur bestämmer vilka som ska bli ministrar i regeringen. Regeringen är ansvarig inför riksdagen, vilket innebär att riksdagen kontrollerar regeringens arbete.

## Regeringsarbetet



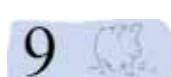
För att regeringen ska kunna arbeta finns ett regeringskansli. Det består av olika departement och av statsrådsberedningen, som är statsministerns kansli och som ska samordna departementens arbete.

## Lagar och andra föreskrifter



Det är riksdagen som beslutar om landets lagar. Regeringen kan också bestämma vissa saker, till exempel utse generaldirektörer och tala om vad myndigheterna ska jobba med. I det här kapitlet finns regler för när riksdagen ska lagstifta och vad regeringen får besluta om. Dessutom beskrivs hur riksdagen kan ändra i grundlagen.

## Finansmakten



Här finns regler om hur ansvaret fördelas mellan riksdag och regering när det gäller hur statens pengar ska användas. Regeringen tar fram ett förslag till budget och lämnar det till riksdagen. Det är riksdagen som beslutar om statens budget och vilka skatter alla i Sverige ska betala till staten.

## Förhållandet till andra stater och mellanfolkliga organisationer



Sverige samarbetar med andra länder och med mellan folkliga organisationer som FN och EU. Samarbetet inom EU innebär att medlemsstaterna har gemensamma regler på vissa områden. I det här kapitlet står det om när riksdagen måste godkänna regeringens beslut i utrikespolitiska frågor.

## Rättskipningen

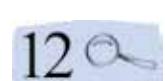


Här finns regler för våra domstolar, domare och myndigheter. Domstolarna ska vara helt självständiga.

Varken riksdagen, regeringen eller någon annan myndighet har rätt att lägga sig i hur en domstol dömer.

Det är riksdagen som stiftar lagarna, men det är domstolarna som tolkar och dömer efter lagarna.

## Förvaltningen



Förvaltningen, såsom myndigheter, ska tillämpa de lagar som riksdagen har beslutat. Ingen, inte ens regering eller riksdag får påverka myndighetsbeslut som gäller enskilda personer.

## Kontrollmakten



Makt kan missbruksas. Därför måste makten ständigt granskas. Här står hur kontrollen av maktutövningen ska gå till. Det är riksdagen som kontrollerar och granskar att regeringen och myndigheterna sköter sina uppgifter.

## Kommunerna



I kommunerna beslutar politiker som är valda av kommuninvånarna om frågor som berör kommunen. Exakt vad de får bestämma om finns reglerat i lag. Kommuner får ta ut skatt för att finansiera sin verksamhet.

## Krig och krigsfara



Här beskrivs vad som gäller om Sverige utsätts för ett väpnat angrepp eller hamnar i krig eller krigsfara. Här finns även regler för när och hur Sverige får skicka soldater till andra länder.



## Våra grundläggande fri- och rättigheter (2 kap. 1 § RF)

*Varje medborgare är gentemot det allmänna tillförsäkrad*

**1. Yttrandefrihet:** frihet att i tal, skrift eller bild eller på annat sätt meddela upplysningar samt uttrycka tankar, åsikter och känslor.

**2. Informationsfrihet:** frihet att inhämta och mottaga upplysningar samt att i övrigt taga del av andras yttranden.

**3. Mötesfrihet:** frihet att anordna och bevista sammankomst för upplysning, meningsyttring eller annat liknande syfte eller för framförande av konstnärligt verk.

**4. Demonstrationsfrihet:** frihet att anordna och delta i demonstration på allmän plats.

**5. Föreningsfrihet:** frihet att sammansluta sig med andra för allmänna eller enskilda syften.

**6. Religionsfrihet:** frihet att ensam eller tillsammans med andra utöva sin religion.

# Tryckfrihet under ansvar



Tryckfriheten är eniktig demokratisk rättighet i Sverige. Det betyder att du fritt kan ge ut böcker, tidningar och tidskrifter. Myndigheterna har ingen rätt att i förväg granska eller censurera det du skrivit.

Du har rätt att sprida vilken information du vill i tryckt form så länge du följer lagen. Samtidigt som tryckfrihetsförordningen ger oss frihet att uttrycka oss fritt så skyddar den oss mot förtal och kränningar. Skriver du något som kan betraktas som hets mot folkgrupp, till exempel rasistiska inlägg, eller publicerar bilder med inslag av sexuellt våld kan det räknas som brott mot tryckfrihetsförordningen. Det gäller också om staten och samhället skadas genom att något som innebär landsförräderi eller spioneri publiceras.

## Pressens egna regler

Vår omfattande yttrande- och tryckfrihet lägger ett mycket stort ansvar på enskilda tidningar, ansvariga utgivare och redaktioner. Därför har press, radio, tv och webbplatser tagit fram sina egna etiska regler. De pressetiska regler som gäller idag har pressens olika organisationer själva utformat. ”God publicistik sed” är att förmedla korrekta nyheter, vara generös med bemötanden, respektera den personliga integriteten och vara försiktig med bilder. Offentliga personer får dock tåla en mer kritisk granskande journalistik än vad ”vanliga” mäniskor behöver göra.

En ansvarig utgivare tar dagligen ställning till om det finns ett så starkt intresse hos allmänheten att det motiverar publicering av integritetskänsliga uppgifter om, och bilder på, enskilda personer. Ett exempel på publicering som även diskuterats i medierna är den enorma uppmärksamhet och medierapportering som följe när en flicka mördades för några år sedan. Familjen och många med dem reagerade på mediernas detaljerade beskrivningar av mordet. Flickans mamma startade en blogg eftersom hon tyckte att hon hela tiden blev ”redigerad och censurerad” i medierna.

## Kräckande publicering

Pressombudsmannens (PO) uppgift är att ge råd och ta emot, granska och behandla klagomål från enskilda personer som känner sig felaktigt behandlade i tidningar och tidskrifter. Även webbplatser kan anmälas om det företag som ger ut till exempel en nättidning har en ansvarig utgivare.

Den vanligaste anmälningen handlar om att en person känner sig utpekad i ett negativt sammanhang eller har blivit kritiseras och inte fått möjlighet att svara på kritiken.

En typ av anmälningar som ökat är kräckande bildpublicering i medierna. Det kan handla om bilder med identifierbara personer som publiceras i ett helt annat sammanhang än där bilden togs.



## Allmänhetens pressombudsman och Pressens opinionsnämnd

Pressombudsmannen (PO) utses av pressens egna organisationer. PO hjälper den som känner sig kränkt eller orättvist behandlad av en publicering att få en rättelse eller möjlighet att svara i tidningen. I vissa fall kan PO låta ett ärende gå vidare till Pressens opinionsnämnd. Den består av ledamöter från pressens organisationer och representeranter för allmänheten. Om en tidning fälls i nämnden måste den publicera nämndens beslut och dessutom betala en avgift. För radio och tv finns en särskild granskningsnämnd, där ledamöterna är utsedda av regeringen. Granskningsnämnden prövar om innehållet i radio- och tv-program följer de regler som finns för sändningarna, exempelvis regler om reklam och sponsring.

## INTERVJU



Foto: Aftonbladet

**Jan Helin**

Chefredaktör och ansvarig utgivare för Aftonbladet

– Yttrandefriheten och tryckfriheten är grunden för mediernas arbete i Sverige. Vi lever i ett lugnt land, och tryckfriheten vilar på en lång tradition. Men man kan ändå inte ta den för given, säger Jan Helin, chefredaktör på Aftonbladet.

Jan Helin menar att vi måste vara vaksamma på inskränkningar som kan komma att ske kring yttrandefrihet och tryckfrihetsfrågor. De senaste fem åren har vi kunnat se tydliga tecken på att grundlagarna utmanas.

– Sociala medier innebär en vitalisering av medielandskapet men tyvärr har få webbplatser en ansvarig utgivare. Anonyma och kränkande kommentarer är vanliga. Att oansvariga utgivare med tveksam inställning till pressetiska regler inte tar sitt ansvar kan i längden leda till tuffare regler och lagstiftning.

– På Aftonbladet tar vi de pressetiska reglerna på stort allvar, konstaterar Jan Helin. Diskussionerna på tidningen rör sig oftast om publicering av namn och bild. Sverige har av tradition inte publicerat identiteten på mänsklor som grips av polisen. Det här är vi relativt ensamma om i världen. Men gränserna för publicering av namn och bild håller nu på att förskjutas.

Jan Helin ställer höga krav på sina medarbetare när det gäller pressetik. Organisationen på tidningen är uppbyggd för att alla inblandade ska kunna avgöra när diskussioner kring publicering av material ska tas.

– Varje kväll klockan 23.00 har jag kontakt med nyhetschefen och stämmer av om det finns några etiska frågor att ta ställning till.

På Aftonbladet diskuterar man också etiken inom sociala medier.

– Möjligheten att skriva vad man vill anonymt på en blogg eller i en kommentar lockar tyvärr fram folks dåliga sidor. Vi håller på att se över hur vi ska hantera mänskors möjligheter att kommentera och dela information på aftenbladet.se. Det är inte bra när exempelvis invandrarfientliga grupper använder kommentarfunktionen på tidningen för att driva opinion anonymt. Det kan få en fråga att se större ut än den är i verkligheten, säger Jan Helin.

Gränsen mellan pressetiska överväganden och att sälja tidningen är en balangång.

– Självklart är vårt mål att sälja så många tidningar som möjligt. Om man skulle ta bort kvällstidningarna ur medielandskapet tror jag att vi skulle få en slätstrukten samhällsdebatt. Jag tror att vi har en viktig roll i att driva en offensiv journalistik som gynnar den demokratiska utvecklingen. Och det skulle inte vara bra för tryckfriheten om vi aldrig prövade gränserna.

Men att bli fälld av Pressens opinionsnämnd när vi verkligen gjort ett misstag känns aldrig bra, säger Jan Helin. Att bli fälld när vi tycker att vi tagit rätt beslut är lättare att ta. Ett exempel är ett huliganbråk under en fotbollsmatch på Råsunda. Vi publicerade bilderna på dem som sprang in på planen och förstörde matchen. Bilden visade bland annat en 16-åring, och PO:s motivering till fällningen var att pojken inte var myndig. Den här typen av fällningar kan jag leva med eftersom jag anser att man vet vad man gör i ett så publikt sammanhang som en allsvensk fotbollsmatch även när man är 16 år.

# Offentligheten ger oss insyn

Alla myndigheters handlingar är i princip offentliga. Det betyder att du har rätt att ta del av vad en myndighet gör. Du kan ta reda på vilka ärenden som behandlas, vilka beslut som fattas och hur beslutsunderlagen ser ut. Du kan vara anonym.

Du kan begära att få läsa handlingar och kan då till exempel få veta på vilka grunder domstolar har dömt, hur våra skattemedel har använts eller vad kommunen planerar inom olika områden. Protokoll, skrivelser, brev och rapporter som tagits fram inom en myndighet är exempel på handlingar. Men det kan också vara bilder, ritningar och ljudupptagningar. Som medborgare har du även tillgång till en myndighets inkommande handlingar, till exempel brev och e-post.

## Öppenheten avslöjar maktmissbruk

Den svenska offentlighetsprincipen ger en unik möjlighet till insyn i våra myndigheters verksamhet. Det är många andra länder som inte har en sådan princip. Hos oss omfattas regeringen, riksdagen, kommunerna och landstingen av offentlighetsprincipen. Det gör också domstolarna och myndigheter som länsstyrelserna, skattemyndigheten och de statliga verken.



### Det här är en myndighet

En myndighet är en del av statens eller kommunernas förvaltning. Myndigheterna är till för att sköta det som man bestämt att staten och kommunerna ska ansvara för i samhället. Statliga myndigheter är till exempel Skolverket, Försäkringskassan, polisen och Försvarsmakten. Ett exempel på en kommunal myndighet är Socialnämnden.



Foto: Mika / Corbis

**Dina rättigheter.** Du behöver inte tala om vem du är eller varför du vill ta del av en speciell handling.

Tack vare offentlighetsprincipen har vi stora möjligheter att avslöja maktmissbruk, och rättssäkerheten ökar. För massmedierna som bland annat granskar makthavarna har offentlighetsprincipen stor betydelse.

Alla allmänna handlingar är inte offentliga. Om innehållet skyddas av offentlighets- och sekretesslagen blir de hemligstämplade. Detta gäller till exempel när man behöver ta hänsyn till människors privatliv i ärenden hos socialtjänsten.

## Anonymitet skyddar dig

Meddelarskyddet är en del av både tryckfrihets- och yttrandefrihetsgrundlagarna. Det finns till för att privatpersoner ska våga kritisera exempelvis sina arbetsgivare i den offentliga sektorn, och det skyddar den som lämnar uppgifter till en tidning eller skriver en insändare anonymt. Ett exempel kan vara när en sjuksköterska vill berätta om felaktigheter inom sjukvården.

Arbetsgivaren får då inte ta reda på vem som tipsat medierna. Det är med andra ord inte tillåtet för en myndighet att försöka spåra en källa.

Om du är privatanställd kan din yttrandefrihet begränsas genom avtal med din arbetsgivare.

Källskydd är journalistens skyldighet att inte avslöja sina källor. Ett undantag är om den som lämnar uppgifter gör sig skyldig till väldigt allvarliga brott, till exempel spioneri och landsförräderi.

### **Ansvariga utgivare tar smälten**

Ansvaret för det som står skrivet i en tryckt skrift ligger på en enda person. En tidning eller tidskrift som kommer ut minst fyra gånger per år måste nämligen ha en ansvarig utgivare. Och det är denna person som har ansvaret för allt som publiceras oavsett vem som skrivit det. På så sätt skyddas både skribenterna och deras källor. Den ansvariga utgivaren får ensamstå till svars om en artikel, löpsedel eller annan text leder till åtal för tryckfrihetsbrott.



### **Barnpornografi är straffbart enligt brottsbalken**

Fram till 1999 var publicering av barnpornografi ett brott enligt tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen. Men när man ville kriminalisera även innehav av barnpornografiska bilder, ansågs det strida mot de båda grundlagarna. För att kunna lagstifta togs paragrafen om barnpornografi bort. Nu är framställning, spridning och innehav av barnpornografi i stället straffbart enligt brottsbalken.

**Vilken funktion fyller meddelarfriheten i en demokrati?**

Fler frågor och övningar finns på [riksdagen.se](http://riksdagen.se).

**Redo att granska makten.** Att avslöja missförhållanden och felaktigheter ligger i journalistens uppdrag.



# Din makt att granska

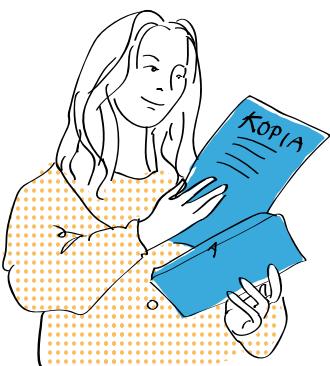
Offentlighetsprincipen öppnar dörrarna till kommunkontoret. Här kan du titta på brev, e-post, protokoll och beslut. Du kan hålla koll på turerna i bygget av idrottshallen, kostnaderna för skolmaten eller brevväxlingen mellan kommunen och ett speciellt företag.

**Kommunens registrator** har överblick över alla handlingar som kommer in och registreras hos kommuner. Det kan till exempel gälla brev till de styrande politikerna, protokoll från olika möten eller avtal mellan kommunen och olika företag.



**Registratorn ser till att handlingarna** är lätt att hitta. De handlingar som kommer in till kommunen får ett eget nummer och en handläggare som ansvarar för ärendet. Varje år kommer det in tusentals handlingar som förvaras i pärmar och brandsäkra lådor i kommunens arkiv.

Med hjälp av datorn går det snabbt och enkelt att få fram en handling som någon frågar efter. Det finns två möjligheter att ta del av handlingarna. Antingen går man till kommunens registrator och läser eller så ringer man och får kopior skickade till sig. En del kommuner har öppna ärendewebbar där du kan sitta hemma och söka upp en handling som skannats in på kommunen.



**Några procent av kommunens handlingar** är hemligstämplade. Sekretess gäller ofta inom individ- och familjeomsorgsnämnden, när det handlar om mycket personliga ärenden, till exempel placering av barn i familjehem.

Det är ofta journalister som vill få ut uppgifter. Intresset från allmänheten kan vara stort i vissa frågor, till exempel när en väg ska dras om eller en skola ska läggas ned.

# Att få säga vad man vill



I Sverige har du rätt att tycka och säga nästan vad du vill. Du har rätt att uttrycka dig i radio, i tv och på webben. I yttrandefrihetsgrundlagen står det om dessa rättigheter. Där står också vad du inte får göra, till exempel förtala eller kränka en annan person.

Yttrandefrihetsgrundlagen från 1991 är vår yngsta grundlag och har stora likheter med tryckfrihetsförordningen. Förbudet mot censur, meddelarfriheten, rätten till fri informationsspridning och anonymitet samt förbudet att forska efter källor gäller även här. Lagen har vuxit fram i takt med att nya medier har utvecklats.

Förmedlas något som kan ses som hets mot folkgrupp eller om det visas filmer med inslag av sexuellt våld kan det räknas som brott mot yttrandefrihetsslagen. Det gäller också om vi skadar staten och samhället genom att publicera något som innebär landsförräderi eller spioneri.

Yttrandefrihetsgrundlagen gäller för radio, tv, film, ljud- och bildupptagningar, video och cd-skivor samt webbplatser och bloggar som har ett journalistiskt syfte. Du kan ansöka om ett utgivningsbevis som ger din webbplats grundlags-skydd om webbplatsen har en ansvarig utgivare. Det innebär att inte bara massmedieföretag kan grundlagsskyddas utan även organisationer och privatpersoner. Utan en ansvarig utgivare gäller vanlig lagstiftning.

Webbplatser som innehåller exempelvis diskussionsforum och gästböcker omfattas inte av yttrandefrihetsgrundlagen eftersom de kan ändras av andra än redaktionen. Om varje inlägg godkänns av redaktionen innan det publiceras är det däremot möjligt att få utgivningsbevis.

## Ingen censur

Våra myndigheter får inte granska det som sänds i radio, i tv eller via annan teknisk upptagning.



## Kan man lägga ut vad man vill på Youtube?

På internet finns det man brukar kalla netikett, det vill säga regler för gott uppförande och hur man kommuniceras på webben. Enskilda webbplatser som till exempel Youtube och Flashback har egna regler för vad som får publiceras genom deras tjänster. Om dessa regler missbrukas blir användaren avstängd. De som äger webbplatserna tar själva ansvar för att de inte missbrukas. Om man på en sajt eller i en blogg, där ingen ansvarig utgivare finns, skriver kränkande är man personligt ansvarig och kan bli åtalad enligt vanlig lagstiftning.

Undantaget är film på bio som är det enda massmedium som får förhandsgranskas av staten. Statens biografbyrå sätter fortfarande en åldersgräns för barn och ungdomar. Ett exempel är en populär ungdomsfilm som fick åldersgränsen från 15 år. Beslutet överklagades i kammarrätten och resultatet blev att gränsen ändrades till 11 år.

**Stor frihet att granska.** Sveriges televisions journalist Janne Josefsson direktsänder från stadshuset i Vetlanda som en uppföljning till reportaget om "Fallen Louise". Louise blev misshandlad i flera år av sin pappa utan att socialtjänsten agerade.



# EU och våra grundlagar

Sveriges medlemskap i Europeiska uni-onen (EU) innebär att riksdagen inte ensam fattar beslut om de lagar som ska gälla i Sverige. Grundlagarna står över våra vanliga lagar, men EU:s lagar står över alla medlemsländeras lagar.

På flera olika områden har vi bestämt att vi avstår från vår rätt att ta beslut för att i stället bestämma tillsammans med EU:s övriga medlemsstater.

När EU:s ministerråd beslutar så är det regeringen som företräder Sverige. Innan en svensk minister åker till ett möte i ministerrådet stäms regeringens politik av med riksdagen. Ett beslut i EU kan nämligen innebära att vi i Sverige behöver ändra på någon av våra lagar.

Det är viktigt att regeringen hela tiden håller riksdagen informerad. Regeringen och riksdagen arbetar med EU-frågor i riksdagens kammar, i utskotten, i EU-nämnden och genom samarbete med parlamenten i andra medlemsländer.

Samtidigt som EU:s institutioner arbetar med att förbereda beslut, arbetar varje medlemsland med samma frågor hemma hos sig. När beslut sedan skatas är representanter för alla regeringar på plats. Både ministerrådet och det folkvalda Europaparlamentet är med och beslutar om lagarna i EU.

EU bygger på fördrag som är överenskommelser mellan medlemsstaterna. Man kan kalla dem en sorts grundlagar.

## Lissabonfördraget förändrar

Den 1 december 2009 trädde Lissabonfördraget i kraft. Kravet för att ett nytt fördrag ska kunna börja gälla är att det godkänns i alla EU-länder. När Lissabonfördraget infördes krävdes inga nya ändringar av den svenska grundlagen. De justeringar som gjordes av regeringsformen inför att Sverige gick med i EU 1995 gäller fortfarande. Lissabonfördraget innebär att fler frågor blir överstatliga. Det betyder att alla länder inte behöver vara överens för att ett beslut ska kunna fattas. De flesta beslut fattas idag av det folkvalda parlamentet och



### Fördrag, direktiv och förordningar

I EU:s fördrag finns regler för hur EU ska fungera och vad EU får besluta om. Fördragen har förhandlats fram av medlemsstaterna och kan jämföras med våra grundlagar. Direktiv och förordningar liknar mer våra vanliga lagar. Direktiv är uppdrag till medlemsländerna att själva stifta lagar som uppfyller vissa mål. Förordningar börjar gälla direkt.



ministerrådet tillsammans. Före Lissabonfördraget hade EU-parlamentet mindre att säga till om. Andra förändringar är att EU har fått en fast ordförande och en ansvarig för utrikesfrågor. Parlamenten i de olika medlemsländerna får samtidigt mer att säga till om bland annat eftersom de ska kontrollera så att beslutet tas på den nivå där de hör hemma.

### **Vi bevakar våra intressen**

Arbetet med att hävda våra svenska intressen pågår ständigt. I Sverige har konventionen om mänskliga rättigheter länge varit juridiskt bindande. Det betyder att brott begås mot exempelvis tanke-, religions-, yttrande- och mötesfriheten kan man bli dömd till ett straff av en domstol. Sverige har drivit på för att samma sak ska gälla för EU, vilket också är fallet sedan december 2009. EU har också infört regler om handlingars offentlighet i EU:s institutioner. Här har Sverige varit med och drivit på för att öka öppenheten inom EU. Samtidigt har det varit viktigt att se till att EU-reglerna inte påverkar den svenska offentlighetsprincipen. Att EU-regler står över svensk

grundlag gör att Sverige hela tiden måste bevakta sina intressen och förhandla så att det inte uppstår konflikter med vår egen grundlag. Om medlemsländerna gemensamt beslutar om ett nytt föddrag kan Sverige behöva anpassa sin grundlag.

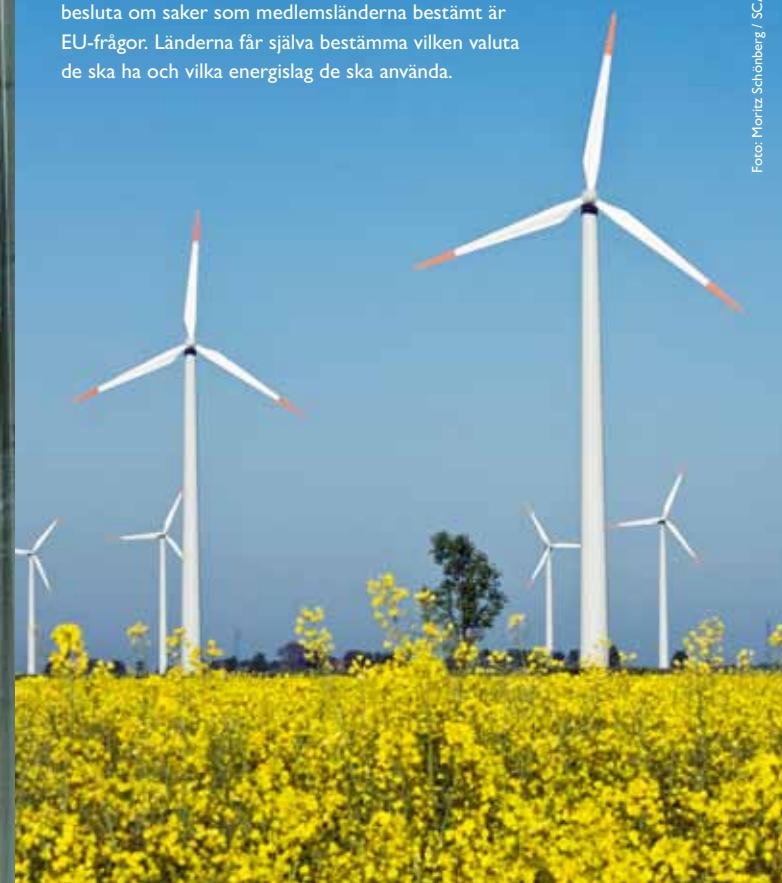


### **Riksdagens roll i EU-arbetet**

När EU beslutar om gemensamma lagar och regler är det regeringen som företräder Sverige. För att riksdagen ändå ska kunna ha ett inflytande finns bestämmelser om att regeringen är skyldig att informera och samråda med riksdagen i EU-frågor. Sedan 2003 är denna skyldighet inskriven i regeringsformen.



**EU påverkar vårt liv och vardag.** Men EU kan bara besluta om saker som medlemsländerna bestämt är EU-frågor. Länderna får själva bestämma vilken valuta de ska ha och vilka energislag de ska använda.



## ORDLISTA

**Allmän handling:** Framställning av något i skrift, ljud eller bild. Alla handlingar som inte omfattas av sekretess är offentliga. Offentliga handlingar kan alla ta del av.

**Anonymitet:** Rätten att lämna information utan att ens namn avslöjas.

**Ansvarig utgivare:** Person som tar hela det rättsliga ansvaret för innehållet i en tidning eller tidskrift.

**Censur:** En myndighets förhandsgranskning av exempelvis medier som leder till förbud.

**Etisk:** Uppfattning om rätt och orätt som styr hur vi värderar det vi gör.

**Författning, konstitution:** Rättsliga bestämmelser om hur ett land ska styras. De fyra grundlagarna är Sveriges författning.

**Förtal:** Säga, skriva eller göra sådant som ska få mäniskor att tycka illa om eller se ned på en person.

**Integritet:** Okräckbarhet, oberoende.

**Korruption:** När någon missbrukar sin makt eller ställning för egen vinning, till exempel genom att ta emot mutor.

**Källskydd:** Rätten att kunna lämna uppgifter till media utan att ens namn avslöjas.

**Lagstifta:** Besluta om lagar.

**Landsförräderi:** När någon avsiktligt hindrar, missleder eller förråder sitt lands försvar.

**Maktmisbruk:** Någon som missbrukar sin roll och utövar makt för egen vinning.

**Minister:** Minister kallas den som är medlem av ett lands regering. Ministrarna ansvarar för olika områden. I Sverige finns det en utbildningsminister, en miljöminister, en finansminister, en jordbruksminister och så vidare. Jämför statsråd.

**Monarki:** Styrelsесätt där en kung, drottning eller kejsare är statschef. Jämför republik.

**Paragraf:** Avsnitt i exempelvis en lag eller ett protokoll.

**Parlament:** Ett lands lagstiftande församling. Sveriges parlament är riksdagen.

**Parlementarism:** Politiskt system som innebär att en regering måste ha parlamentets förtroende. Parlamentet (t.ex. riksdagen) kan avsätta regeringen.

**Proposition:** Lagförslag från regeringen till riksdagen.

**Protokoll:** Nedteckning av allt som sägs och beslutas när riksdagen sammanträder i kammaren.

**Religionsfrihet:** Rätten att ha vilken religion man vill eller att välja bort religion.

**Republik:** Styrelsесätt där statschefen inte ärver sitt ämbete utan väljs av folket, vanligen en president. Jämför monarki.

**Sekretess:** Hemlighållande, undantag från offentlighet.

**Statschef:** Den högsta företrädaren för ett land. I en republik är det oftast presidenten, i en monarki exempelvis kungen eller drottningen.

**Statsråd:** Statsråd är en medlem i regeringen i Sverige (dock inte statsministern). Ett statsråd kallas oftast för minister. Ett statsråd är ansvarigt för vissa frågor inom ett departement. Jämför minister.

**Statsskick:** Olika sätt att styra ett land, exempelvis monarki–republik, demokrati–diktatur.

**Ståndsriksdag:** Riksdag med fyra stånd: adel, präster, borgare och bönder. Ståndsriksdagen ersattes 1866 av en tvåkammarriksdag.

**Tvåkammarriksdag:** Riksdag med en första och en andra kammare. I Sverige ersattes tvåkammarriksdagen av vår nuvarande enkammarriksdag 1971.

**Utskott:** Grupp av ledamöter som presenterar förslag till riksdagsbeslut, betänkanden, som hela riksdagen tar ställning till.

# Arbetet i kammar och utskott

Studiematerial från riksdagen



# Kunskap är makt

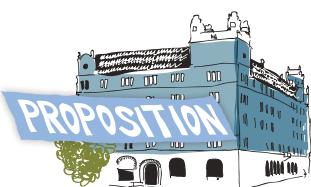
Riksdagen debatterar och beslutar om saker som påverkar ditt och andra människors liv. Ju mer du vet om riksdagens arbete, desto större möjligheter har du att förstå och påverka besluten.

Många debatter äger rum i riksdagens kammare varje år. En del av debatterna är så kallade ärendebatterer. Då debatterar och beslutar riksledamöterna om lagar. Men ledamöterna stiftar inte nya lagar alla gånger riksdagen debatterar.

Ibland är det bara debatter utan några beslut som hålls i kammaren.

Kammaren och utskotten är navet i riksdagsarbetet. I den här broschyren fördjupar vi oss i deras uppgifter.

## Ärendegången i riksdagen



1. Många ärenden i riksdagen börjar med ett förslag från regeringen, en proposition.



2. Andra börjar med förslag från en eller flera riksledamöter, en motion. Motioner kan också vara reaktioner på eller motförslag till regeringens propositioner.



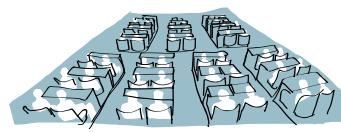
3. Bordläggning i kammaren. Alla riksledamöter får ta del av förslaget som går till ett utskott för behandling.



4. Riksdagspartierna diskuterar förslaget i sina partigrupper och bestämmer hur partiets företrädare i utskottet ska förhålla sig.



5. Utskottet förbereder ärendet och skriver ett betänkande med ett förslag till hur riksdagen ska besluta.



6. Riksdagen debatterar och fattar beslut i ärendet vid ett sammanträde.



7. Regeringen får besked om vad riksdagen beslutat i en riksdagsskrivelse och ska se till att beslutet genomförs.

# Sveriges politiska hjärta



Riksdagens 349 ledamöter samlas i kammaren för att debattera och fatta beslut. Eftersom kammarens sammanträden är offentliga kan du på plats i Riksdagshuset eller via

riksdagen.se och tv följa vad som sägs och beslutas. Här stöts och blöts politiska åsikter inför öppen ridå.

Kammarens sammanträden ser lite olika ut, beroende på vilken debatt som går av stapeln. Här debatterar riksdagen olika frågor och fattar alla sina beslut. Ministrarna kommer till kammaren för att svara på frågor från ledamöterna. Dessutom lämnar ministrarna med jämna mellanrum information i kammaren om framför allt EU-ministermöten som regeringen deltagit i. Aktuella frågor kan tas upp i särskilda debatter i kammaren.

Sammanträdena i kammaren är en viktig del av ledamöternas arbete. Men mycket av riksdagsarbetet sker utanför kammaren i partierna och utskotten.

## Debatter som blir beslut

När kammaren ska fatta beslut måste det finnas ett förslag från regeringen eller riksledamöterna. Förslagen från regeringen kallas för propositioner och när det är ledamöterna som lämnar dem kallas de motioner. Alla förslag måste först anmälas i kammaren innan riksdagen kan börja sin behandling. Den här proceduren kallas för bordläggning och finns till för att ledamöterna ska hinna sätta sig in i förslaget.

**Mötesplats för Sveriges folkvalda.** I riksdagens kammare samlas politiker från hela landet för att besluta i gemensamma frågor.

## Regeringen frågas ut

I kammaren kan ledamöterna ställa frågor till ministrarna. Det här är ett sätt för riksdagen att kontrollera regeringens arbete. Ledamöterna vill många gånger ha svar på hur regeringen tänkt i en fråga eller så vill de ha information i ett visst ärende.

Det finns två typer av frågedebatter i kammaren. Vid en interpellationsdebatt har ledamoten skickat frågan i förväg till den minister som är ansvarig för ämnet som frågan handlar om. Ministern kommer till kammaren och debatterar frågan med ledamoten som ställt den. Även andra ledamöter får anmäla sig till talarlistan. Oftast är det oppositionen som skickar flest interpellationer till regeringen.

Den andra typen av frågedebatt är torsdagens frågestund med regeringen. De flesta torsdagar kommer fem ministrar till kammaren för att under en timme svara på ledamöternas frågor. Ministrarna vet inte i förväg vilka frågor ledamöterna ska ställa. Var fjärde vecka kommer statministern ensam till frågestunden. Frågorna vid frågestunden är ofta dagsaktuella, varken frågan eller svaret får vara längre än en minut.



På vilka sätt kan  
du ta del av det som  
sägs i kammaren?

Fler frågor och övningar  
finns på [riksdagen.se](#).

Foto: Camilla Svensk





Foto: Melker Dahlstrand

**Oppositionsstrategi.** Socialdemokraten Eva-Lena Jansson från Örebro pratar med vänsterpartisterna Jens Holm och Jonas Sjöstedt under en interpellationsdebatt i kammaren. Justitieminister Beatrice Ask (M) ska snart upp i talarstolen för att svara på deras frågor.

### Kammardebatt om aktuella ämnen

Varje riksmöte hålls ungefär tio aktuella debatter i kammaren. Om ett parti tycker att riksdagen ska arrangera en aktuell debatt måste partiet kontakta talmannen. I samråd med de övriga partierna bestämmer talmannen om en aktuell debatt ska hållas. Varje parti deltar med en representant och oftast är en minister med i debatten. Debatten brukar kretsa om sådant som nyligen varit uppe till diskussion i medierna.

### Regeringen informerar

I kammaren svarar ministrarna på åtskilliga frågor från ledamöterna. Men ministrarna lämnar också egen information. Varje gång statsministern varit på ett EU-toppmöte och träffat medlemsländernas stats- och regeringschefer kommer statsministern till kammaren och berättar vad som diskuterades på mötet. Även de andra ministrarna kommer då och då till kammaren för att informera i aktuella och angelägna frågor.



### Vårdad klädsel och vårdat språk

Det finns inga skrivna regler om ledamöternas klädsel, men det är vårdad stil som gäller. För männen innebär det kavaj eller kavajliknande kofta. Slips är dock inte nödvändigt.

Även språket i riksdagen ska vara vårdat och fritt från personangrepp trots att heta och livliga diskussioner kan uppstå. Att riksledamöter alltid inleder sina anföranden med herr eller fru talman är av praktisk betydelse eftersom det motverkar direktronfrontation mellan debattörerna.

FÖRDJUPNING PÅ RIKSDAGEN.SE



# Utskotten förbereder besluten



I riksdagen ska alla ärenden förberedas i ett utskott innan ett definitivt beslut kan fattas i kammaren. Utskotten gör en stor del av riksdagsarbetet när de fördjupar sig i olika frågor och ger förslag på riksdagsbeslut. De bevakar också EU-frågor och utvärderar tidigare riksdagsbeslut. Partierna får platser i utskotten efter deras storlek i kammaren.

Varje riksdagsutskott har 17 ledamöter och minst lika många ersättare. Partierna får platser i utskotten i förhållande till hur många platser de har i riksdagen. Varje utskott är med andra ord en miniriksdag där de större partierna får fler platser än de mindre.

I början av varje valperiod, det vill säga efter ett riksdagsval, bestäms det vilka som ska sitta i utskotten. Det är partierna som föreslår vilka av deras ledamöter som ska vara med i ett utskott och riksdagen som bestämmer vilka det blir.

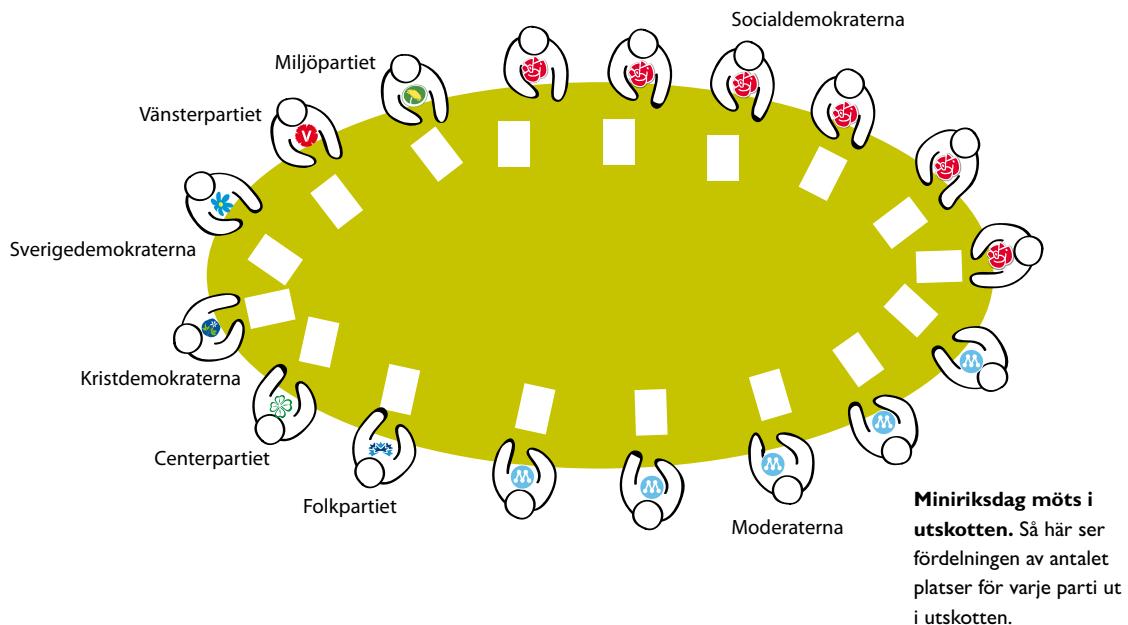
Utskotten väljer en ordförande och en vice ordförande. Om en ledamot som representerar något av regeringspartierna väljs till ordförande går en post

som vice ordförande till något av oppositionspartierna och tvärtom. Utskottsordförande har utslagsröst om det blir jämt mellan två olika förslag i utskotten. Varje utskott har ett eget kansli med tjänstemän. Det leds av en kanslichef som tillsammans med tjänstemän arbetar med olika ärenden och hjälper till att skriva förslag till utskottsbetänkanden.

Arbetet med ärendena i utskotten tar en stor del av tiden för riksdagsledamöterna. Utskotten träffas på tisdagar och torsdagar. Under hösten handlar mycket av arbetet om regeringens budgetproposition och de motioner som har med budgeten att göra. Men under hela året arbetar utskottet med att fördjupa sig i och ta ställning till olika förslag från regeringen, partierna och ledamöterna.

## Utskotten bevakar EU

Alla utskott ska hela tiden följa vad som händer i EU inom utskottets områden för att riksdagen så tidigt som möjligt ska kunna behandla förslag och idéer som väcks på EU-nivå. Utskotten bevakar också den så kallade subsidiaritetsprincipen. Principen innebär att beslut ska fattas på den effektivaste möjliga nivån och så nära medborgarna som möjligt. Frågan som alltid ska ställas är om det är EU eller medlemsländernas parlament som bäst kan fatta beslut i frågan.



## Här kan du se vilka områden utskotten ansvarar för:



**Arbetsmarknadsutskottet:** arbetsmarknadspolitik, jämställdhet och integration.



**Miljö- och jordbruksutskottet:** jordbruk, skogen, jakt och fiske.



**Civilutskottet:** äktenskap, konsumtions- och bostadspolitik.



**Näringsutskottet:** industri, handel och energipolitik.



**Finansutskottet:** statens budget och ekonomisk politik.



**Skatteutskottet:** skatter, konkurser och folkbokföring.



**Försvarsutskottet:** försvaret, räddnings- och samhällets säkerhet.



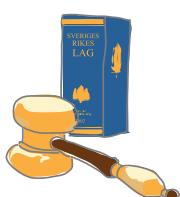
**Socialförsäkringsutskottet:** bidrag, pensioner och invandring.



**Justitieutskottet:** domstolar, polisen och fängelser.



**Socialutskottet:** omsorg om barn och ungdomar; äldre och funktionshindrade samt hälsopolitik.



**Konstitutionsutskottet:** granskning av regeringen, grundlagar och lagar om radio och tv.



**Trafikutskottet:** vägtrafik, järnvägar, flygtrafik och IT.



**Kulturutskottet:** kultur, ungdomar och idrott.



**Utbildningsutskottet:** förskola, skola och universitet.



**Urikesutskottet:** relationer med andra stater och bistånd till andra länder.

## Slutna sammanträden och öppna utfrågningar

Till skillnad från kammarens sammanträden är utskottssammanträdena inte öppna för allmänheten. Ledamöterna kan därför diskutera utan åhörare, vilket anses ge större möjligheter till överenskommelser och kompromisser mellan partierna. För att få en så allsidig belysning som möjligt kan ett utskott be personer från till exempel en viss myndighet eller en organisation att komma och svara på frågor.

Utskotten kan också ordna en öppen utfrågning när de behöver fakta inför ett beslut. De bjuter då in experter som kan svara på frågor och ge information i ett visst ämne. Öppna utfrågningar är öppna för medier och alla andra som vill komma och lyssna.

## Propositioner från regeringen

Propositioner från regeringen kan lämnas till riksdagen när som helst under året. Regeringen lämnar ungefär 200 propositioner varje år som alla ska

**Förslag.** På väg mot riksdagen försvarar finansminister Anders Borg (M) regeringens ekonomiska politik och hur han vill att statens pengar ska användas.



?

Leta fram och  
läs några motioner  
från den allmänna  
motionstiden.

Fler frågor och övningar  
finns på [riksdagen.se](http://riksdagen.se).

behandlas i ett utskott. En proposition är ett förslag oftast till ny lag eller ändringar i en befintlig lag. Propositioner som gäller statens budget får inte läggas fram efter budgetpropositionen, om det inte finns särskilda skäl.

Budgetpropositionen är regeringens mest omfattande förslag och den berör alla utskott. Den lämnas till riksdagen tidigt på hösten. I budgetpropositionen ger regeringen sin syn på det ekonomiska läget, redovisar riktlinjerna för sin politik och lämnar förslag till statsbudget för nästa budgetår, det vill säga hur statens pengar ska användas.

I regeringens budgetproposition är statens utgifter indelade i 27 utgiftsområden. Riksdagens behandling av budgetpropositionen sker i två steg. Riksdagen beslutar först om utgiftsramar, det vill säga hur mycket pengar som ska tillföras varje utgiftsområde. Därefter föreslår varje utskott hur pengarna ska användas inom utskottets ansvarsområde. Till exempel bestämmer justitieutskottet hur mycket pengar som polisen ska få. Budgetarbetet pågår från september till jul.



### Öppna utfrågningar ger kunskap

När utskotten behöver mer fakta inför ett beslut brukar de bjuda in experter som kan svara på frågor under utfrågningar som är öppna för allmänheten. Tanken med utfrågningarna är att riksdagsledamöterna i utskotten ska få mer information i ett visst ämne.

Utbildningsutskottet hade till exempel en öppen utfrågning om vad som påverkar resultaten i svensk grundskola. Sveriges elevråd, Lärarnas riksförbund, Friskolornas riksförbund och Skolinspektionen var några av de organisationer som kom för att ge sin syn på saken.

### Motioner från riksdagsledamöterna

Under den allmänna motionstiden kan riksdagsledamöterna lämna in motioner med egna förslag. Perioden börjar samtidigt som riksmötet, riksdagens verksamhetsår, i mitten av september och avslutas två veckor efter det att regeringen presenterat sin budgetproposition i slutet av september.

Varje motion behandlas, precis som propositionerna, i ett utskott. Så kallade följdmotioner kan lämnas in under hela året. Följdmotioner är motförsrag till regeringens förslag och ska lämnas in senast 15 dagar efter att propositionen har anmänts i kammaren. I följdmotionen har parterna möjlighet att visa hur de ser på regeringens förslag och komma med alternativ.

### Diskussioner inom partierna

Först när både en proposition och eventuella motioner lagts fram i kammaren kan ett utskott ta upp ärendet. För det mestta har frågan då redan varit uppe till diskussion inom partigrupperna. Partigruppen består av partiets samtliga ledamöter i riksdagen och de utformar tillsammans partiets politik i riksdagen. Alla partigrupper sammanträder varje vecka på tisdagseftermiddagarna.

### Utskottet tar ställning

Ledamöterna i partigruppen för en ständig dialog med sina företrädare i utskotten kring partiets linje i olika ärenden. I utskottet går man igenom propositioner och motioner, utredet vad som händer om förslaget blir verklighet och hämtar in synpunkter från olika håll.

När det förberedande arbetet är klart presenteras både propositionen och eventuella motioner vid ett utskottssammanträde av en tjänsteman från utskottskansliet. Ledamöterna diskuterar hur utskottet ska ställa sig i frågan. Är utskottet enigt? Måste partierna göra kompromisser för att få en utskottsmajoritet?



# Det här är ett betänkande

Alla förslag som kommer till riksdagen behandlas av ett utskott. När riksdagsledamöterna som sitter i utskottet tagit ställning till förslaget görs ett förslag till riksdagsbeslut. Detta kallas betänkande. Där kan du se hur majoriteten i utskottet vill att riksdagen ska rösta i frågan och dessutom hur oppositionspartierna ser på saken.

En del betänkanden är bara två sidor långa, men det finns andra som är över sexhundra sidor, till exempel betänkanden från finansutskottet i samband med budgetarbetet. Även om det finns skillnader mellan olika betänkanden är grundstrukturen densamma. Betänkandena inleds med en sammanfattning, därefter kommer förslag till riksdagsbeslut, utskottets överväganden och eventuella reservationer.



**Viktigt underlag.** För att riksdagen ska kunna fatta ett beslut behövs det ett utskottsbetänkande.

Foto: Melker Dahlstrand



## Så blir motioner reservationer

När ledamöterna inte håller med om förslagen i regeringens proposition kan de lämna in motioner. Regeringens och ledamöternas förslag hänvisas till ett utskott där de ska behandlas. När majoriteten i utskottet har enats om hur utskottets förslag till riksdagsbeslut ska se ut kan minoriteten reservera sig mot hela eller delar av betänkandet. De eller den som reserverar sig hänvisar till sina motioner som de skrivit som motförslag till propositionen. Reservanterna vill att riksdagen ska säga ja till deras förslag i stället för majoritetens förslag.





# Riksdagen röstar i kammaren

Riksdagsledamöterna fattar tusentals beslut varje år. I riksdagen röstar politikerna flera gånger i veckan ja eller nej till förslag från utskotten. Efter beslutet skickar riksdagen en skrivelse till regeringen som ska se till att det blir som riksdagen bestämt.

Riksdagsledamöterna vet i förväg vilka tider som det är voteringsar, det vill säga omröstningar i riksdagen. De 349 ledamöterna, som alla har röstningsplikt, kallas till voteringen genom en ljudsignal som låter i sex minuter i hela riksdagen. Talmannen berättar därefter vilka ärenden som ledamöterna ska fatta beslut om.

## **Ja, nej eller avstår**

Kammarsekreteraren läser upp voteringsordningen så att ledamöterna får veta vad som blir riksdagens beslut om ja respektive nej vinner.

Det kan låta så här: ”Den som vill att kammaren bifaller utskottets förslag i punkt 1 röstar ja, den som ej vill röstar nej. Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av Börje Nilsson.”



## **Vad händer när en ledamot blir sjuk?**

Riksdagsledamöterna har röstningsplikt i riksdagen, och det krävs goda skäl för att inte vara med vid en omröstning. Sjukdom och internationella uppdrag är exempel på giltiga skäl. För att lösa giltig frånvaro använder partierna så kallad kvittning för att behålla balansen mellan partierna vid röstningar. Detta för att vardera sidan ska ha lika många frånvarande för att frånvaron inte ska påverka beslutet.

Riksdagspartierna sköter kvittningen själva. Exempelvis om en socialdemokrat är sjuk tar man bort en moderat.

Vid en voting röstar ledamöterna om två förslag. Om det finns flera reservationer med alternativa förslag hålls förberedande voteringsar. Detta för att man ska kunna bestämma vilken av reservationerna som ska vara motförslaget till utskottets förslag. Voteringen börjar med att talmannen först ber dem som röstar ja att resa sig, därefter reser sig de som röstar nej. Talmannen avgör om ja- eller nejrösterna är flest.

Därefter begär ofta någon företrädare för nej-sidan rösträkning. Detta för att man ska kunna se vem som röstat på vad. Ledamöterna använder voteringsknapparna i sina bänkar, och resultatet av röstningen syns på votingstavlan.

Talmannen konstaterar hur röstningen gick och bekräftar beslutet med ett klubbslag.

Efter omröstningen finns listor tillgängliga som anger hur varje ledamot röstade och vilka som var frånvarande. Röstningsresultaten i varje fråga finns på riksdagens webbplats.

## **Vad händer efter beslutet?**

Efter att beslutet tagits skickar riksdagen en så kallad riksdagsskrivelse till regeringen och talar om vilket beslut som har fattats. Regeringen ska se till att det blir som riksdagen bestämde. Det bästa sättet att få en helhetsbild av ett beslut är att läsa betänkandet.

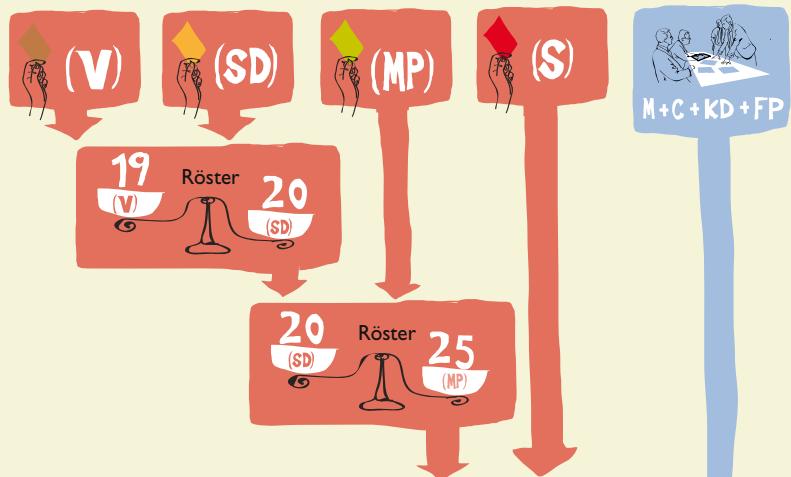


Foto: Björn Holm

**Votering.** Hur riksdagsledamöterna röstar i varje enskild fråga kan du se på riksdagens webbplats.

### Scenario 1

Regeringspartierna får igenom sitt förslag eftersom Vänsterpartiet, Sverigedemokraterna och Miljöpartiet lägger ner sina röster i den slutliga omröstningen.

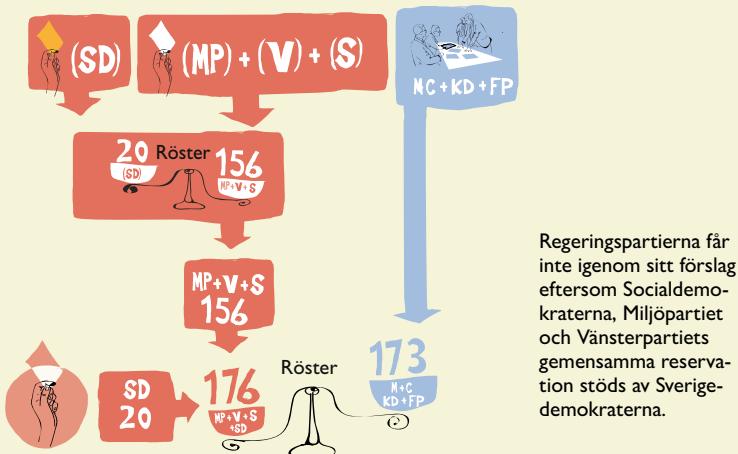


### Scenario 2



Regeringspartierna  
får igenom sitt  
förslag  
eftersom Sverigedemokraterna  
lägger ner  
sina röster i den  
slutliga omröstningen.

### Scenario 3



Regeringspartierna  
får  
inte igenom sitt  
förslag  
eftersom Socialdemokraterna,  
Miljöpartiet  
och Vänsterpartiets  
gemensamma reserva-  
tion stöds av Sverigedemokraterna.

### Tre votingingsscenarier

För att ett förslag ska gå igenom i kammarne krävs att en majoritet  
av de som röstar säger ja till  
förslaget. De partier som inte får  
igenom sina reservationer i de för-  
beredande omröstningarna brukar  
avstå från att rösta i den slutliga  
omröstningen.

## ORDLISTA

**Betänkande:** En rapport från något av riksdagens utskott med ett motiverat förslag till riksdagsbeslut.

**Bordläggning:** Ett ärende anmäls i kammaren utan att något beslut fattas. Det gör man för att ledamöterna ska få tid att sätta sig in i frågan.

**Budgetproposition:** Regeringens förslag till statsbudget för det kommande budgetåret. Propositionen lämnas normalt till riksdagen i september.

**Funktionshindrade:** Personer vars fysiska eller psykiska förmåga begränsas till följd av en medfödd eller förvärvad skada. Man kan vara handikappad i vissa situationer men inte i andra.

**Följdmotion:** Följdmotioner är motförslag till regeringens förslag och ska lämnas in senast 15 dagar efter att propositionen har anmälts i kammaren. Partierna får i följdmotionen möjlighet att visa hur de ser på regeringens förslag och komma med alternativ.

**Interpellation:** Skriftlig fråga till en minister från en riksdagsledamot som besvaras muntligt i kammaren. I debatten efteråt får alla ledamöter delta.

**Kammarsekreterare:** Tjänsteman som hjälper talmannen vid kammarens sammanträden. Kammarsekreteraren är också rådgivare till talmannen och är expert på regler som gäller i kammaren.

**Kompromiss:** Överenskommelse som kommer till stånd genom ömsesidiga eftergifter, det vill säga båda får ge och ta för att nå en uppgörelse.

**Kvittning:** Överenskommelse mellan riksdagspartier om att en eller flera ledamöter frivilligt ska avstå från en viss omröstning för att kompensera att ledamöter från parti som står för en motsatt uppfattning inte kan närvara.

**Majoritetssidan:** Det eller de partier som tillsammans bildar majoritet i riksdagen eller i ett utskott.

**Minister:** Minister kallas den som är medlem av ett lands regering. Ministrarna ansvarar för olika områden. I Sverige finns det en utbildningsminister, en miljöminister, en finansminister, en jordbruksminister och så vidare.

**Motion:** Ett förslag till riksdagen från en eller flera av riksdagens ledamöter. Motion kan både vara ett motförslag till regeringens förslag eller ett förslag som lämnats in under den allmänna motionstiden.

**Opinionsbildning:** Försök att påverka åsikterna hos en större grupp.

**Opposition:** Att visa att man har en åsikt som avviker. I riksdagen är oppositionen de partier som inte tillhör majoritetssidan.

**Proposition:** Ett förslag till från regeringen till riksdagen, exempelvis om en ny lag.

**Reservation:** Att ge uttryck för en avvikande mening i form av ett motförslag, exempelvis när en ledamot reserverar sig i ett utskott.

**Riksdagsmandat:** Uppdraget att vara riksdagsledamot och ha en av de 349 platserna i riksdagen.

**Riksdagsskrivelse:** Skriftligt meddelande från riksdagen, oftast till regeringen, exempelvis om ett riksdagsbeslut som ska genomföras.

**Riksdagsår/riksmöte:** Löper från riksdagens öppnande i september ett visst år till september följande år.

**Statsråd:** Statsråd är en medlem i regeringen i Sverige (dock inte statsministern). Ett statsråd kallas oftast minister. Ett statsråd är ansvarigt för vissa frågor inom ett departement. Jämför minister.

**Strålskydd:** Skydd mot energiöverföring genom elektromagnetisk vågrörelse eller via olika slags partiklar.

**Subsidiaritetsprincip:** Beslut i EU ska fattas på den politiska nivå som kan göra det mest effektivt, så nära medborgarna som möjligt.

**Talman:** Riksdagens främsta företrädare. En talmann och tre vice talmän väljs av riksdagen för varje valperiod. Talmannen leder riksdagens arbete, måste vara neutral och får inte delta i debatter eller beslut i sakfrågor.

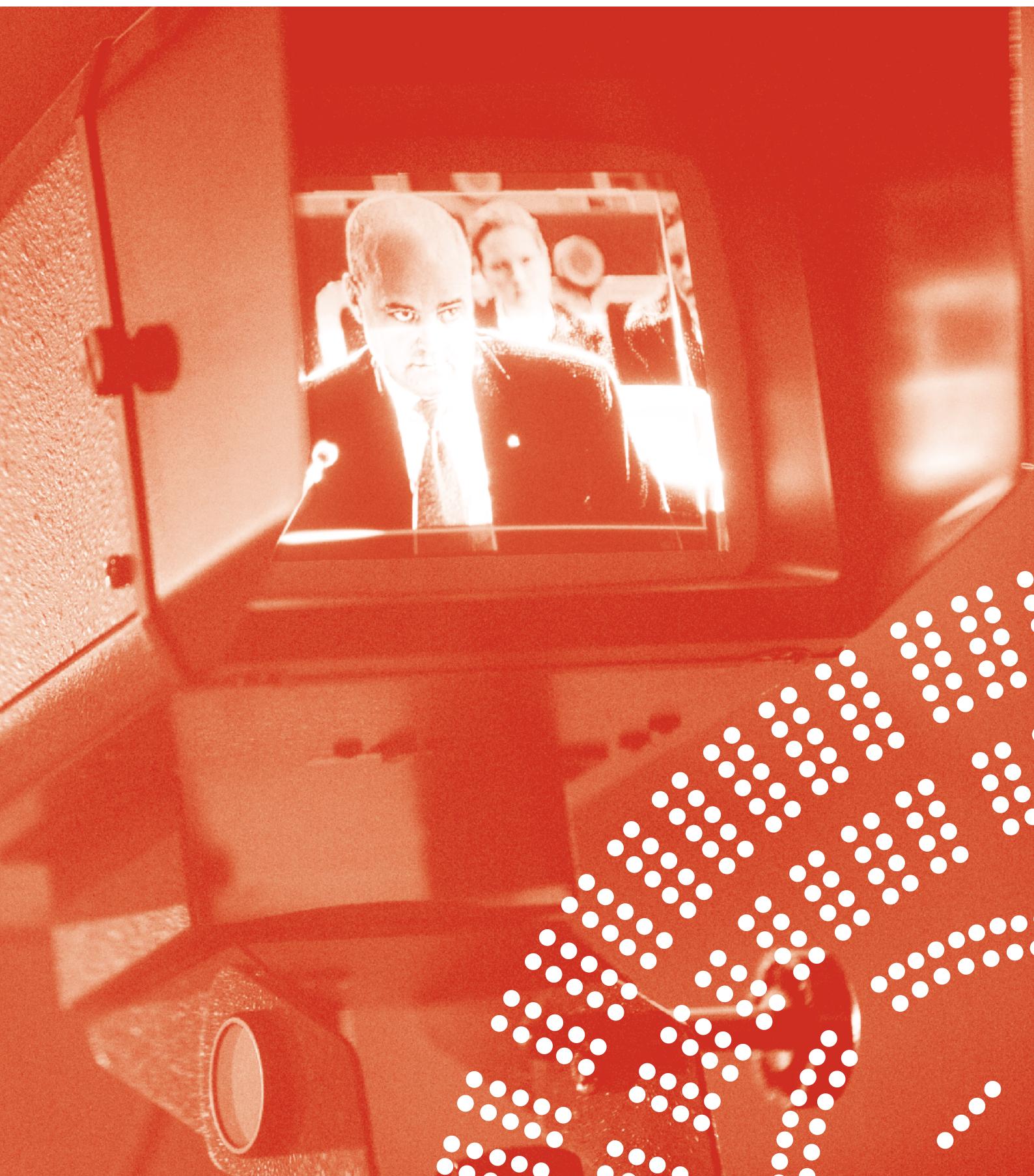
**Trossamfund:** Sammanslutning av människor som bekräftar sig till samma tro. Använts särskilt om kyrkor som är oberoende av en statskyrka, frikyrkor.

**Votering:** Omröstning i kammaren, i första hand genom att de som röstar ja respektive nej reser sig upp i olika omgångar. Om en ledamot begär rösträkning registreras ledamöternas röster av en voteringsapparat.

**Yttrandefrihet:** Rätten att uttrycka sig och föra fram åsikter utan censur, begränsning eller bestraffning.

# Makten under kontroll

Studiematerial från riksdagen



# Granskning skapar trygghet

Sverige är en representativ demokrati. Det innebär att alla som röstar är med och bestämmer. Vart fjärde år väljer vi de 349 ledamöter som ska sitta i riksdagen och besluta i frågor som rör hela landet. Riksdagen utser statsministern som i sin tur utser sin regering. Det är regeringen som ska granskas av riksdagen.

Regeringens uppgift är att styra landet. Beslut som fattas av riksdagen ska regeringen se till att genomföra. Regeringen lägger också fram nya förslag till förändringar i samhället. Förändringarna blir verklighet om en majoritet av riksdagsledamöterna säger ja.

En av riksdagens uppgifter är att granska regeringen. Det kallas för kontrollmakt och ska skydda dig som medborgare mot olika former av maktmiss bruk. Det handlar om att följa upp att saker och ting blev som det var tänkt, att skattepengarna används rätt och på ett effektivt sätt samt att myndigheterna sköter sitt uppdrag på ett bra sätt. Riksdagen kan avsätta enskilda ministrar och hela regeringen om den inte är nöjd med deras arbete.

## Medierna granskar också

Journalister i press, radio och tv har också en viktig roll i den politiska granskningen. De gör egna undersökningar och rapporterar när de upptäcker fel

och brister i samhället. Granskningen pågår också hela tiden via bloggar och sociala medier. På riksdagens webbplats kan du själv granska källorna.



### Vad är kontroll?

Kontroll handlar ofta om granskning i efterhand. En väl fungerande kontroll innebär också att man undersöker vad som inte hänt. Det gäller att ha koll före, under och efter en aktivitet, som till exempel när en ny lag ska stiftas.

Med kontroll kan man förebygga fusk och missbruk av makt och offentliga medel. Men för mycket kontroll kan bli både dyrt och ineffektivt. I totalitära stater har man ofta en omfattande kontroll av medborgarna. Detta skapar frihet, rädska och misstänksamhet.

**Makthavare.** Statsminister Fredrik Reinfeldt och hans ministrar granskas av riksdagen.



**Granskas  
någon minister i  
nyheterna idag?**

Fler frågor och övningar  
finns på [riksdagen.se](http://riksdagen.se).



# Riksdagen granskar regeringen

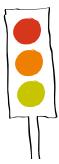
Riksdagens kontroll ska bidra till att regeringen och myndigheterna följer lagarna, arbetar effektivt och att medborgarna känner förtroende för den offentliga makten. Riksdagens granskning av regeringen och myndigheterna kan delas upp i tre områden som du ser på bilden: parlamentarisk granskning, rättslig granskning och ekonomisk granskning.

## Parlamentarisk granskning



### Frågor och interpellationer

ställs av riksledamöterna till ministrarna för att bevak och följa upp olika politiska frågor.



**Misstroendeförklaring** är riksdagens möjlighet att avsätta regeringen eller enskilda ministrar genom en misstroendeomröstning.

## Ekonomisk granskning



**Riksrevisionen** undersöker hur staten använder skattebeta-larnas pengar.



## Rättslig granskning

**Justitieombudsmännen (JO)** är riksdagens ombudsmän och tar hand om klagomål från allmänheten. Alla som tycker att de har blivit felbe-handlade av någon myndighet kan höra av sig till JO.



## Det här är en myndighet

En myndighet är en del av statens eller kommunernas förvaltning. Myndigheterna är till för att sköta det som man bestämt att staten och kommunerna ska ansvara för i samhället. Statliga myndigheter är till exempel Skolverket, Försäkringskassan, polisen och Försvars-makten. Ett exempel på en kommunal myndighet är socialnämnden.

Myndigheterna har särskilda maktbefogenheter, alltså rätt att använda makt, i sina kontakter med oss medborgare. En myndighet som Skolinspektionen bestämmer exempelvis om en friskola kan starta och Försäkringskassan bedömer om en person har rätt till ekonomisk ersättning vid sjukdom eller vård av barn. Alla ska vara lika inför lagen. Myndigheter får inte behandla människor olika. Därför finns det stränga regler för dem som arbetar på en myndighet. Reglerna ska se till att myndigheternas arbete är rättssäkert.

# Anmälda ministrar hamnar i KU



Konstitutionsutskottet (KU) kontrollerar att regeringen följer regler och lagar på. Riksdagens ledamöter har rätt att anmäla ministrarna till KU om de misstänker att en minister har gjort något fel. Sådana anmälningar får ofta stor uppmärksamhet i medierna.

KU-anmälningarna ska inte handla om regeringens politik utan om hur ministrarna sköter sitt arbete. KU har möjlighet att fråga ut ministrar, tjänstemän och andra som varit inblandade i samband med granskningen. Anmälningarna har till exempel handlat om regeringens agerande när två terrormisstänkta egyptier avisades med hjälp av CIA. Anmälaren ifrågasatte om avvisningen skett enligt svensk lag och internationell rätt. Ett annat exempel är när socialförsäkringsministern fick stå till svars för Försäkringskassans sena utbetalningar. KU kritiserade inte ministrarna i något av fallen.

**Frågor om tsunamin.** Konstitutionsutskottets ledamöter frågar ut dåvarande statsminister Göran Persson. Senare kommer KU att kritisera regeringens hantering av flodvågskatastrofen.



## Konstitutionsutskottets uppdrag

Konstitutionsutskottets granskning av regeringen och ministrarna är den mest kända delen av riksdagens kontrollmakt. KU granskar arbetet i Regeringskansliet och ministrarnas sätt att sköta sina jobb. Utskottet kan även besluta om åtal mot ministrar. KU har 17 ledamöter och lika många suppleanter och är proportionellt sammansatt. Ordföranden hämtas alltid från något av oppositionspartierna.

KU har rätt att ta del av regeringens alla handlingar för sin granskning, även de som har hemligstämplats. Behövs mer upplysningar kan utskottet ställa skriftliga frågor till regeringen eller kalla till sig ministrar, tjänstemän och privatpersoner för utfrågning.



**Vad är det riksdagen som kontrollerar regeringen?**

Fler frågor och övningar finns på [riksdagen.se](http://riksdagen.se).



## INTERVJU



Foto: Sveriges riksdag



### Peter Eriksson (MP)

Ordförande i KU

– En viktig uppgift för Konstitutionsutskottet (KU) är ansvaret för demokratifrågorna. KU ska vara en motor i arbetet för att värna och utveckla demokratin, säger Peter Eriksson, riksdagsledamot för Miljöpartiet de gröna och ordförande i KU.

– Vetskapen om att alla i regering, riksdag och medierna får känne- dom om KU:s granskning av en minister kan ha en förebyggande effekt. Att följa KU:s utfrågning via webben eller tv är både spännande och en viktig del i den demokratiska processen. Här kan man verkligen lära sig mer om hur granskningen av regeringen fungerar.

Läs intervjun på [riksdagen.se](#)

### Inget ministerstyre

KU redovisar granskningen av KU-anmälningarna i rapporter, så kallade betänkanden, som underlag för en debatt i kammaren. Debatten brukar pågå en hel dag men leder inte till några faktiska beslut och åtgärder. En minister kan kritiseras i ett KU-betänkande men utskottet har inga möjligheter att döma eller se till att ministern avgår.

Enligt regeringsformen ska regeringens ministrar inte utöva ministerstyre. I Sverige innebär ministerstyre en anklagelse om att en minister har blandat sig i något man inte får påverka. En minister får nämligen inte styra en myndighets beslut eller uttala sig om enskilda fall.

### Stor uppmärksamhet i medierna

KU:s offentliga utfrågningar av den anmälda ministern och andra inblandade personer är öppna för allmänheten och får ofta stor uppmärksamhet i medierna. Den politiska betydelsen av KU:s arbete har ökat i takt med att det blivit fler offentliga utfrågningar av ministrarna. Dessutom kan alla följa

KU:s granskningar och annat riksdagsarbete på webben och i direktsänd tv och radio.

KU:s rapporter ska leda till att regeringen ändrar sitt arbetssätt och rättar till det som blivit fel. Publiciteten som uppstår kring både betänkandet och debatten ger ofta effekt. Om en minister får kritik av KU tas kritiken på allvar. Skulle KU komma fram till att en minister begått ett brott i sitt arbete har man möjlighet att väcka åtal i Högsta domstolen. Detta har inte förekommit i modern tid.

**Statsminister Fredrik Reinfeldt** blir utfrågad av konstitutionsutskottet kring hanteringen av ändringarna i arbetslöshtsförsäkringen.



FÖRDJUPNING PÅ RIKSDAGEN.SE



Ett exempel från verkligheten:

# Får regeringen sparken?



Ska regeringen tvingas att avgå? Vid fem tillfällen har riksdagen röstat om detta. Senaste gången var tre veckor efter valet 2002. Efter ett par rafflade dagar före omröstningen låg avgörandet i Miljöpartiets händer.

Moderaterna ville att riksdagen skulle visa om den fortfarande litade på regeringen i en misstroendeomröstning. För att kunna få majoritet i riksdagen hade Socialdemokraterna sedan riksdagsvalet förhandlat med Vänsterpartiet och Miljöpartiet om samarbete. Trots hårdt nattliga förhandlingar hade man ännu inte lyckats komma överens. Därför begärde Moderaterna en misstroendeomröstning. För att lyckas krävdes att minst hälften av riksdagens ledamöter röstade för en misstroendeförklaring. Och då behövde de borgliga partierna även Miljöpartiets röster.

## Demokratisk omröstning

Socialdemokraterna och Vänsterpartiet hade tillsammans 174 röster. Moderaterna, Folkpartiet,



## En majoritet av riksdagen kan avsätta regeringen

Möjligheten till misstroendeförklaring är en del av riksdagens kontrollmakt. Om riksdagen inte längre har förtroende för statsministern eller någon annan minister kan ledamöterna använda sig av misstroendeförklaring. För att en misstroendeomröstning ska leda till att en minister tvingas avgå måste mer än hälften av riksdagens 349 ledamöter rösta för misstroendeförklaringen. Gäller omröstningen statsministern måste hela regeringen avgå om den inte utlyser extraval inom en vecka. Ett förslag om misstroendeförklaring kan läggas fram i riksdagen av minst 35 ledamöter. Ofta är det ett eller flera oppositionspartier som står bakom förslaget.

## UNGDOMAR BERÄTTAR



Foto: Ulrica Zwengen



### Johnny Falkenström

Huddinge

– Jag är intresserad av politik och kan tänka mig att bli politiker, berättar Johnny Falkenström. Just nu arbetar jag med ungdomsparlamentet i Stockholms stad för min gymnasieskola och har gått utbildningen för att bli utskottsförbundande.

– Ett sätt att påverka makten är att starta en blogg på nätet eller att skriva en insändare i tidningen. Många politiker och folk som har något att säga bloggar idag.

– Det är okej för politiker att göra misstag, det finns inga felfria människor. Om man gör ett fel medvetet som politiker så är ju det inte självklart så bra. Och då kan man bli anmäld till KU. Om det inte fanns regler tror jag att fler skulle missbruksa sitt förtroende.

Kristdemokraterna, Centerpartiet och Miljöpartiet stod för 175 röster. För att få regeringen på fall behövdes alltså alla 175 ledamöternas röster. På kvällen innan omröstningen möttes representanter för Socialdemokraterna, Miljöpartiet och Vänsterpartiet igen. Och till slut, sent på kvällen, lyckades man enas om hur ett regeringssamarbete skulle se ut. Miljöpartiet och Vänsterpartiet rekommenderade då sina medlemmar att rösta mot Moderaternas förslag. Därmed fanns det inte längre någon risk för att regeringen skulle fallas i misstroendeomröstningen.

Under omröstningen var det fullsatt både i kammaren och på åhörarläktaren när talman Björn von Sydow ställde frågan om regeringen skulle avgå. Under några sekunder tryckte ledamöterna på sina knappar. Slutsiffrorna lyste på den stora tavlan på väggen – 158 röstade ja, 174 nej och 17 ledamöter från Miljöpartiet avstod. Den socialdemokratiska regeringen fick sitta kvar och statsministern kunde andas ut.



Foto: Björn Larsson Ask/SCANPIX

**Regeringen sitter kvar.** Tavlan visar att oppositionen inte fält ihop de 175 röster som krävs för att en statsminister ska tvingas avgå.



### Riksdagen har röstat fem gånger

Riksdagen har röstat om misstroendeförklaring fem gånger men ingen av gångerna har resultatet lett till att en minister avgått. Två gånger har själva hotet om misstroendeförklaring haft effekt. Regeringen avgick 1981 och en justitieminister avgick 1988 då man trodde att en begäran om avgång skulle få majoritet i en omröstning.

### Politisk oreda

Moderaterna ville ha en misstroendeförklaring 2002 med anledning av vad man kallade politisk oreda. 174 röstade nej, 158 ja och 17 avstod.

### Förändrade majoritetsförhållanden i riksdagen

Moderaterna bad 1998 om en omröstning mot statsminister Göran Persson om att han borde avgå efter valet. 186 röstade nej, 82 ja och 74 ledamöter avstod.



### Uttalanden om Kina

Statsminister Göran Perssons uttalanden 1996 under en resa i Kina ”om vad politisk stabilitet betyder för ekonomisk utveckling när man ser det kinesiska exemplet” orsakade en omröstning efter förslag från M, FP och KD. Förslaget avvisades med 204 nej-röster mot 119 ja-röster.

### Uttalanden om ubåtskränkningar

Utrikesminister Lennart Bodströms uttalanden ledde 1985 till att M, FP och C begärde misstroendeomröstning. Resultatet blev 184 nej och 160 ja.

### Missnöje med den ekonomiska politiken

Statsminister Thorbjörn Fälldin fick en misstroendeomröstning 1980 från S och VPK. Förslaget röstades ned med siffrorna 175–174.

# Om du blir orättvist behandlad



Om du tycker att en myndighet har behandlat dig fel kan du klaga hos Justitieombudsmännen (JO) eller Riksdagens ombudsman som det officiellt heter. JO utreder klagomål från allmänheten och besöker myndigheter, till exempel skolor, polisen, flyktingförläggningar och domstolar för att kontrollera hur de arbetar. JO får cirka 7 000 brev med klagomål om året.

Alla människor har rätt till en opartisk och saklig handläggning när de har kontakt med våra myndigheter. JO finns till för att skydda din rätt att bli behandlad enligt lagen, en grundläggande fri- och rättighet i Sveriges grundlag. Anmälningarna till JO kan röra sig om alltifrån att värnpliktiga har tvingats äta hundmat till att polisen har för långa handläggningstider. Andra anmälningar har handlat om att en skola har tvingat elever till att lämna urinprov för att utreda misstankar om drogmissbruk. Och en anmälan handlade om att ett bibliotek stängt av en viss webbplats för allmänheten på bibliotekets dator.

## Om någon gjort fel

Eftersom JO inte är en domstol så är ett JO-beslut bara en rekommendation och inget man kan överklaga. Myndigheterna brukar följa JO:s rekommendationer. Vanligast är en så kallad erinran, att JO kritisar en tjänsteman för att ha gjort fel i sitt arbete. En erinran uppmärksammades ofta i medierna och brukar ge resultat. JO kan också kritisera en myndighet för till exempel dåliga rutiner, något som också ofta ger negativ publicitet. JO kan då föreslå hur myndigheten kan arbeta bättre, till exempel genom att utbilda personalen. Om JO anser att någon har begått en brottslig handling kan man väcka åtal för tjänstefel.

JO bestämmer själva om en JO-anmälan ska prövas eller inte. De kan själva ta upp en fråga som uppmärksammats i medierna. Behövs en närmare utredning görs den av någon av JO:s övriga jurister. Då begärs ofta ytterligare upplysningar in från de inblandade. När JO är klar

med utredningen tas beslut om det ska bli någon åtgärd eller inte. Beslutet, som beskriver vad som blivit fel och hur man borde ha gjort i stället, skickas till alla berörda.

## INTERVJU



Foto: Jenny Hallengren

**Cecilia  
Nordenfelt**

Chefsjustitieombudsman

– Har man mycket makt får man också finna sig i att bli granskad, säger Cecilia Nordenfelt, en av Sveriges fyra justitieombudsmän. Maktfullkomlighet finns i varje samhälle. Och ju mer extrema befogenheter man har, desto mer måste man stå ut med att granskas. Polisen har ju till exempel mycket stora maktbefogenheter, de kan gripa och föra bort och låsa in personer. Då är det viktigt att det finns kontroll. Själva vetskapsen om att JO finns gör nog att många tänker sig för.

Läs intervjun på [riksdagen.se](http://riksdagen.se)

## UNGDOMAR BERÄTTAR



Foto: Ulrica Zwengen



### Ida Lindgren

Domsjö

– Ett bra sätt att kontrollera makten är med hjälp av media. Men ibland kan det bli lite ensidig rapportering i tidningar och tv, man får sällan höra om det som är bra utan bara om när det blir problem, tycker Ida Lindgren.

– JO-anmälan är en annan möjlighet att kontrollera dem som har makt. Och ibland räcker det med att hota med misstroendeomröstning för att få en minister som inte skött sig att avgå.

– Jag tycker oftast att man kan lita på politiker men ibland står partiet för en sak medan den enskilda politikern gör något helt annat. Bästa sättet att påverka makten är genom att rösta vart fjärde år. Jag röstade i kyrkovalet så det ska bli kul att rösta på riktigt nästa gång, avslutar Ida.



### Alla kan klaga hos JO

Justitieombudsmännen, JO, utses av riksdagen och är en del av riksdagens kontrollmakt. JO granskar om myndigheter, domstolar och enskilda tjänstemän följer lagar och förordningar. Och att enskilda medborgare behandlats på ett korrekt sätt.

JO är opolitiskt och regeringen kan inte lägga sig i JO:s arbete. I dag finns det fyra JO, två kvinnor och två män. JO ändrar inte på domar eller beslut men ser till att brister i lagstiftningen rättas till och visar hur lagstiftningen ska tolkas. När JO upptäcker att ett fel har begåtts kan man uttala kritik och om felet är riktigt allvarligt kan JO till och med väcka åtal.



Vem som helst kan skriva och klaga hos JO om man tycker att en domstol eller myndighet gjort fel.

De flesta justitieombudsmännen kommer från domarkåren. Där är man van vid att vara objektiv, neutral och saklig.

Sverige var först i världen (1809) med JO som idag finns i ett hundratal länder. Det heter till och med "ombudsman" på engelska och flera andra språk. Sverige har varit ett föregångsländ och tar emot många internationella besök från "nya" demokratier där man vill inrätta eller just har inrättat ett JO-ämbete.

Ett exempel från verkligheten:

## Lika inför lagen

JO kritiserar Polismyndigheten i Västra Götaland för att två cyklister som cyklade mot rött ljus samtidigt behandlades olika vid ingripandet.

När Andreas och hans flickvän Anna var på väg till jobbet och skolan på cykel körde de mot rött ljus. Paret blir då stoppat av två poliser som pratar med dem separat. Andreas får böter på 1 500 kronor medan Anna slipper böta eftersom hon studerar och uppger att hon är mycket ångerfull. När poliserna förstår att de stoppade är ett par, som blivit behandlade på olika sätt, säger den ena polisen på ett skämtsamt sätt att ”nu har du möjlighet att bjuda din pojkvän på middag”.

### Lika inför lagen

Andreas tycker att hanteringen är totalt oacceptabel och skickar in en JO-anmälhantering där han undrar vad som häände med parollen ”alla står lika inför lagen”. JO svarar att det är viktigt att polisen uppträder på ett sådant sätt att det skapar förtroende

hos medborgarna. I detta ligger bland annat att lika fall ska behandlas lika.

Eftersom Andreas och Anna samtidigt cyklade mot rött ljus borde de självfallet också ha behandlats lika när polismännen ingrep. JO tycker att det är anmärkningsvärt att de båda poliserna inte samordnade sitt ingripande bättre. Att en särbehandling sker vid ett och samma ingripande mot två personer för samma brott kan inte accepteras.

JO ber också myndighetens chefsjurist att följa upp denna fråga.

Och avslutar: ”JO vill därför erinra om de regler som innebär att en polisman i arbetet ska uppträda på ett sätt som inger förtroende och akning (4 kap. 1 § polisförordningen).”

(*Andreas och Anna heter egentligen någonting annat.*)

### UNGDOMAR BERÄTTAR

Foto: Ulrica Zwengen



#### Daniel Kügerl

Norsborg



– Det är viktigt att ha koll på vad som händer i samhället. Om man som politiker inte bryr sig om vad folket säger är det ett slags maktmissbruk. Om man går med på att vara politiker så får man rätta sig efter reglerna, säger Daniel Kügerl.

– Man kan reagera på sådant som är fel genom att JO-anmäla en myndighet. KU är också bra, det är nog jobbigt för politikerna att bli anmällda. Man vill ju ha bra publicitet som politiker.

– Ett sätt att ha koll på vad som händer i riksdagen är att se på debatter på tv. Jag har faktiskt sett några debatter från kammaren på tv när jag har varit hemma och varit sjuk.

# Full koll på våra skattepengar



Riksrevisionen granskar var de statliga pengarna går och hur de används utifrån medborgarnas intressen.

Målet är att se till att våra gemensamma resurser används på ett så bra sätt som möjligt. Och att den statliga verksamheten sköts effektivt.

En viktig del är att ta reda på vad förslagen som regeringen lägger fram till riksdagen får för konsekvenser i verkligheten. Det kan vara allt från att granska omläggningen av försvaret till att följa upp rutinerna för regeringsmedlemmar som tar med sig anhöriga på resor i arbetet, när de kanske borde ha betalat resan själva. Eller vad som händer när man flyttar eller avskedar medarbetare på en myndighet.

Varje år görs en årlig ekonomisk revision av alla myndigheter och statliga bolag som finansieras med statliga pengar. Det innebär bland annat att man granskar alla myndigheters årsredovisningar. Man gör även stickprov för att kontrollera hur verksamheterna sköts och för att se till att landets resurser används på ett så bra och effektivt sätt som möjligt. Det kan till exempel handla om hur Arbetsförmedlingen och a-kassorna sköter arbetslösheftsförsäkringen. Eller om svenskundervisningen för invandrare fungerar på ett bra sätt.

## Tilltro till myndigheter är viktigt

Riksrevisionen kan ta reda på hur statliga bolag följer reglerna för sin representation, exempelvis när de bjuter anställda och kunder på restaurang. I ett sådant fall är det tilltron till myndigheterna som är viktigast, inte pengarna. Man kan även studera ett helt område, som exempelvis arbetsmarknaden, för att den är viktig och för att det handlar om mycket pengar.

## UNGDOMAR BERÄTTAR

Foto: Ulrica Zwengen



### Sofia Thomasson

Örnsköldsvik



– Det är bra att man kontrollerar att våra skattepengar används rätt. Riksrevisionen kollar skolor, äldrevård och sådant. De som kollar ska vara opartiska och inte ha någon koppling till dem som ska granskas. Det är klart att politiker och myndigheter ska granskas. Det ingår i deras jobb. Jag har i stort sett förtroende för politiker men har man makt ska man kontrolleras, tycker Sofia Thomasson.

– Vi medborgare kan också påverka politikerna. Ett sätt är genom kommunfullmäktige. Bloggar är ett annat effektivt sätt att framföra vad man tycker.



### Riksrevisionen granskar statens ekonomi

Riksrevisionen är en myndighet som hör till riksdagen och en del av riksdagens kontrollmakt. Riksrevisionen ansvarar för den ekonomiska granskningen av regeringen och våra statliga myndigheter. Riksrevisionen beslutar självständigt om vad som ska granskas, hur granskningen ska gå till och vilka slutsatser som kan dras. Genom sin oberoende ställning kan Riksrevisionen bevara medborgarnas intressen. En riksrevisor kan inte bli avsatt eftersom det inte ska gå att peta bort någon som avslöjar obekväma saker.



Riksrevisionen skriver ungefär 50 rapporter per år som skickas till regeringen och riksdagen. Rapporterna debatteras ofta i medierna, i de politiska partierna samt på departement och myndigheter. Riksrevisionens styrelse lämnar också förslag på åtgärder till riksdagen.

Riksrevisorerna väljs av riksdagen. Flera privata revisionsbyråer har i sin tur hand om granskningen av Riksrevisionens arbete.

### Rapporter väcker debatt

Riksrevisionens rapporter väcker ofta politisk debatt. Ett exempel är rapporten om rättsprocesserna i ungdomsmål, där rättsväsendet fick stark kritik. Rapporten visade att ungdomsbrott utreds alldeles för långsamt. Ungdomsmål ska handläggas extra snabbt enligt lagen. Granskningen visade att det tar drygt två månader från polisanmälan till delgivning av misstanke om brott. Sedan ska åklagaren göra färdigt förundersökningen på högst sex veckor. I verkligheten tar detta ofta dubbelt så lång tid.

När sedan åklagaren har fattat beslut om åtal har hon eller han enligt lagen högst 14 dagar på sig. Men enligt Riksrevisionens granskning dröjer det ytterligare fyra veckor innan rättegången startar. Det betyder att den som rånar en skolkamrat strax före jul kanske får stå till svars för det i en rättegång först i början av sommaren. Riksrevisionen skriver i sin rapport att det inte är resurser som saknas utan en effektiv organisation och samordning mellan myndigheterna.

**Klotter, inkörsport till grövre brottslighet.** Ungdomsbrottslighet utreds för långsamt ansåg Riksrevisionen.



## ORDLISTA

**Förordning:** En förordning går att jämföra med en lag men med en viktig skillnad. Lagar stiftas av riksdagen, medan förordningar beslutas av regeringen. Förordningar bestämmer ofta mer i detalj sådant som det finns mer övergripande bestämmelser om i en lag.

**Förundersökning:** Den utredning som polis och åklagare gör för att se om ett brott har skett och om det finns någon misstänkt för det. Om det inte finns tillräckligt med bevis eller om man inte har någon misstänkt lägger man ned förundersökningen.

**Interpellation:** Skriftlig fråga från en riksdagsledamot till en minister som ska gälla ministerns tjänsteutövning. En interpellation är mer omfattande än en vanlig fråga av mer principiell karaktär och besvaras muntligt i kammaren.

**Konstitutionsutskottet:** Riksdagens utskott för kontroll av regeringen och beredning av grundlagsfrågor. Utskottet ska granska statsrådens tjänsteutövning och regeringsärendenas handläggning.

**Ledamot, ledamöter:** En medlem av en avgränsad grupp som oftast har beslutsrätt, exempelvis en riksdagsledamot.

**Majoritet:** Flertalet eller de flesta av de röstande.

**Mandatperiod:** Tiden från det att en nyvald riksdag samlas till dess nästa valda riksdag samlas. Valperioden är normalt fyra år.

**Minister:** Minister kallas den som är medlem av ett lands regering. Ministrarna ansvarar för olika områden. I Sverige finns det en utbildningsminister, en miljöminister, en finansminister, en jordbruksminister och så vidare. Jämför statsråd.

**Myndighet:** En myndighet är en del av statens eller kommunernas förvaltning. Myndigheterna utför och ansvarar för det som riksdag och regering har bestämt. Ett exempel på en myndighet är polisen och Försäkringskassan.

**Opposition:** I politiska sammanhang det eller de partier som inte tillhör ett lands regering.

**Riksdagsår/riksmöte:** Löper från riksdagens öppnande i september ett visst år till september följande år. Eller, som det står i riksdagsordningen: "Ett riksmöte pågår till dess nästa riksmöte börjar." Den exakta tidpunkten styrs av vilket datum det senaste valet hölls.

**Riksrevision:** En granskning av om staten använder sina tillgångar effektivt. Riksrevisionen, en myndighet under riksdagen, ansvarar för detta.

**Statsråd:** Statsråd är en medlem i regeringen i Sverige (dock inte statsministern). Ett statsråd kallas oftast minister. Ett statsråd är ansvarigt för vissa frågor inom ett departement. Jämför minister.

**Statsskick:** Formerna för statlig styrelse. Utifrån statschefens ställning talar man om monarkier som styrs av en kung eller drottning och republiker som styrs av en president. Utifrån vem som har makten skiljer man också på envälde/diktatur, fätnsvälde/oligarki och folkvälde/demokrati.

**Tjänstefel:** När någon avsiktligt eller av oaktsamhet begär misstag vid myndighetsutövning. Brottet beskrivs i brottsbalken och straffet är oftast böter. Avsikten är att tillgodose medborgarnas intresse av att offentliga uppgifter utförs på rätt sätt.

**Tjänsteman:** Utför administrativt arbete inom statlig eller privat sektor.

**Totalitär:** Stater som präglas av att ett parti eller en organisation behärskar alla delar av samhällslivet.

**Årsredovisning:** Sammanställning av ett företags, en myndighets eller en förenings räkenskaper och förvaltning för ett räkenskapsår.

**Åtal:** Att ställa någon till svars för ett brott inför domstol. Det kallas på domstolens språk att väcka åtal.